

האוניברסיטה העברית בירושלים
הפקולטה למדעי החברה
בית הספר למדיניות ציבורית

חקר הגורמים המשפיעים על מסוגלות תעסוקתית של אנשים עם מוגבלות

עבודת גמר לתואר מוסמך במדיניות ציבורית
בהדרכת פרופסור יוסי תמיר
מוגש על ידי יוסי אברהם (2-4006002-0)

ירושלים, נובמבר 2010

3.....	תקציר
4.....	מבוא
6.....	רקע תיאורטי
6.....	עבודה – אדם
8.....	מדיניות ציבורית בנושא תעסוקה של אנשים עם מוגבלות וההקשר הישראלי
12.....	נתונים על אנשים עם מוגבלות, בארץ ובעולם
14.....	גורמים המשפיעים על תעסוקה
16.....	מבנה דעת והשערות
19.....	נתונים ושיטות
19.....	אוכלוסיית הסקר החברתי
20.....	שיטת הדגימה והאמידה
21.....	משתנים
21.....	בחינת המשתנים בצורה דו-ממדית
22.....	השאלות שנבחנו מתוך הסקר החברתי
24.....	בחינת השפעת המשתנים בעזרת רגרסיה לוגיסטית
25.....	חישוב השערת האפס, תוך התחשבות בגודל המדגם
25.....	צורת בדיקת התאמת המודל
27.....	מגבלות המחקר
28.....	ממצאים ודיון
37.....	פוטנציאל ההשפעה של המשתנים השונים על הסיכוי להיות מועסק
40.....	מסקנות ודיון
40.....	מסקנות תיאורטיות
41.....	השלכות על מדיניות
47.....	מגבלות המסקנות
47.....	המלצות למחקר עתידי

רשימת טבלאות

- טבלא 1 : בחינת הקשר בין המשתנים הבלתי תלויים למשתנה תעסוקה.....23
- טבלא 2 : מתאם בין המשתנים שהוכללו במחקר.....24
- טבלא 3 : מאפיינים עיקריים לפי מידת מוגבלות.....28
- טבלא 4 : שיעורי תעסוקה (אחוזים), לפי מידת מוגבלות ומאפיינים נבחרים.....29
- טבלא 5 : יחסי הסיכויים מרגרסיה לוגיסטית למצב תעסוקתי, של משתנים נבחרים.....31
- טבלא 6 : יחסי הסיכויים מרגרסיה לוגיסטית למצב תעסוקתי, של משתנים נבחרים, אנשים עם מוגבלות.....33
- טבלא 7 : יחסי הסיכויים מרגרסיה לוגיסטית למצב תעסוקתי, של משתנים נבחרים, אנשים עם מוגבלות מול אנשים ללא מוגבלות.....34
- טבלא 8 : יחסי הסיכויים מרגרסיה לוגיסטית למצב תעסוקתי, של משתנים נבחרים, נשים וגברים עם מוגבלות.....35
- טבלא 9 : יחסי הסיכויים מרגרסיה לוגיסטית למצב תעסוקתי, של משתנים נבחרים, השכלה על תיכונית עם וללא השלמת בגרות.....36
- טבלא 10 : מאפיינים של האדם ה"טיפוסי" שנבחר לתאור התוספת השולית להסתברות להיות מועסק, של המשתנים השונים.....38
- טבלא 11 : רגרסיה לוגיסטית למצב תעסוקתי, של משתנים נבחרים, אנשים עם מוגבלות (שימשה לחישוב התוספת השולית להסתברות העסקה).....38

רשימת תרשימים

- תרשים 1 : אחוז העובדים בקרב אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות, במדינות ה-OECD.....13
- תרשים 2 : היחס בין שיעור העובדים בקרב אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות לבין שיעור העובדים בקרב אוכלוסיית האנשים ללא מוגבלות במדינות ה-OECD.....13
- תרשים 3 : פוטנציאל ההשפעה של משתנים נבחרים, על הסיכוי להיות מועסק לפי מין ולאום.....37

תקציר

בימים אלה מתעוררת התעניינות רבה בנוגע לתעסוקה של אנשים עם מוגבלות. יוזמות רבות מצד הממשלה, ארגוני המגזר השלישי והמגזר הפרטי מוקמות במטרה להוביל להעסקה של אנשים עם מוגבלות. מחקר זה בוחן את הגורמים המשפיעים על תעסוקתם של אנשים עם מוגבלות ומסקנותיו מעידות על דרכים מועדפות לקידום התעסוקה באוכלוסייה זאת.

המחקר בוצע באמצעות נתונים מהסקרים החברתיים של הלמ"ס אשר מאפשרים איפיון של אנשים עם מוגבלות לפי חומרת מוגבלותם, שנות נסיון בעבודה, השכלה, מידת נידות, שימוש באינטרנט, רמת ידע בעברית ועוד. השוואה בין מאפיינים של אנשים עם מוגבלות ובין מאפיינים של אנשים ללא מוגבלות ובינם לבין עצמם מאפשרת זיהוי של הגורמים האישיים המשפיעים על תעסוקתו של אדם עם מוגבלות. באמצעות רגרסיה לוגיסטית, המחקר מנסה לאמוד את מידת השפעתם של הגורמים השונים על ההסתברות להיות מועסק, ומגלה את הפוטנציאל הגלום בתוכניות יעודיות לאנשים עם מוגבלות.

המחקר נערך בסיוע רב של המרכז לחקר מוגבלויות ותעסוקת אוכלוסיות מיוחדות במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. תודה מיוחדת למר משה נורדהיים ולמר אברהם וולדה על העזרה במהלך המחקר.

מבוא

בישראל קיימת אוכלוסייה גדולה של אנשים עם מוגבלות; כ-18% מהאנשים בגיל העבודה מצהירים על מוגבלות המפריעה להם בתפקודם היומיומי. שילובם של אנשים עם מוגבלות בחברה הישראלית ובשוק העבודה הינו מועט: בעוד 70% מאוכלוסיית האנשים ללא מוגבלות עובדים, רק 44% מקרב אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות עובדים. סוגיית שילובם של אנשים עם מוגבלות בתעסוקה תופסת מקום הולך וגדל במדיניות הציבורית בישראל, אשר מתבססת על חקיקת שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות ועל זכותו של האדם הנכה להשתתף באופן פעיל בכל תחומי החיים בחברה, כולל תעסוקה. תעסוקה נחשבת לאחד התחומים החשובים ביותר בעיצוב מדיניות הנוגעת לאנשים עם מוגבלות, שהרי אי-השתלבותם המלאה של אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה לא רק שפוגעת בהם עצמם, אלא שיש לה השפעות מרחיקות לכת אף על החברה כולה בגלל הפסד כוח אדם רב בשוק העבודה ועומס תקציבי מיותר המוטל על מערכת הסוציאלית של ישראל.

תעסוקה בכלל ותעסוקה של אנשים עם מוגבלות בפרט מושפעת מגורמים רבים אותם ניתן לאגד במושג 'מסוגלות תעסוקתית', המוגדר כיכולת הראשונית להשיג עבודה, להחזיק בה ולהשיג עבודה חדשה, אם זאת נדרשת. נראה כי המושג מכיל בתוכו גורמים התלויים בפרט ואינטראקציה בין מאפיינים אישיים ובין מאפייני השוק וגורמים המשפיעים בו. עם זאת, המגמה השלטת בעולם היא לפתח תוכניות הנותנות מענה לחסמים של אדם עם מוגבלות ולא לחסמים החברתיים והכלכליים, המונעים את השתלבותם של אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה.

מחקר זה ינסה לבחון את השפעתם של משתנים שונים, המתארים חסמים של האדם, על שיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלות, ולבחון את השפעתם של כלים יעודיים להוביל לשיעור השתתפות גבוה יותר של אנשים עם מוגבלות, ע"י טיפול ממוקד בחסמים אלה.

בעוד שבשנים האחרונות נוצרה התקדמות מסוימת באיסוף ופרסום נתונים על אנשים עם מוגבלות, המצב בנושא רחוק מאוד מהרצוי, במיוחד בהשוואה לארצות מערביות אחרות (פלדמן & בן-משה, 2009). עד היום לא נערך סקר יעודי לאנשים עם מוגבלות. למטרת מחקר זה, נבדקו מאפיינים שונים של אנשים עם מוגבלות מתוך הסקרים החברתיים של הלמ"ס, ונבדקה התאמתם למצבם התעסוקתי של המחזיקים בהם. בעזרת ניתוח דו-משתני ורב-משתני זוהו המאפיינים האישיים, אשר להם קשר חזק עם היותו של אדם מועסק או לא מועסק.

המחקר פותח בסקירת ספרות העוסקת בתפקיד העבודה בחיי האדם ותפקידה המשמעותי בעבור אדם עם מוגבלות; מוצגים המדיניות ונתונים בנושא מוגבלויות ותעסוקה בישראל ובעולם; ממופים הגורמים והחסמים המשפיעים על תעסוקה; בהמשך נעשה ניסיון לזהות השפעת גורמים שונים על ההסתברות לתעסוקה של אדם עם מוגבלות, באמצעות ניתוח כמותי של הסקרים החברתיים של הלמ"ס; לבסוף, נערך דיון ומוצגות מסקנות בנוגע למדיניות, שמטרתה הגברת שיעור ההשתתפות של אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה.

רקע תיאורטי

עבודה - אדם

העבודה היא חלק מרכזי בחיי האדם. כיום, למעלה משליש מחייו של אדם מושקע בעבודה; במדינות מערביות רבות זמן העבודה גדל עם השנים בצורה משמעותית (Birindelli & Rustichelli, 2007). יתר על כן, ערכי העבודה תופסים מקום מרכזי במערכת הערכים של חברות מודרניות רבות, ומהווים מקור ומוטיבציה לפעילות ברמת הפרט (Roe & Ester, 1999). שתי גישות עיקריות מסבירות את הסיבה למקום המרכזי שתופסת העבודה בחייו של אדם, האחת חברתית-פסיכולוגית והשנייה כלכלית-אינסטרומנטלית. הראשונה טוענת, שעבודה תורמת לתחושת הזהות העצמית של האדם וליציבותה של מודעות זו. השנייה טוענת, כי בני אדם עובדים כדי לספק צרכים חומריים, להבטיח הכנסה ולמלא צרכי קיום בסיסיים (Jakobsen, 2001; Warr, 1987).

שיעור האנשים עם מוגבלות אשר עובדים עומד על 44%, בעוד שבאוכלוסיית האנשים ללא מוגבלות שיעור המועסקים עומד על 70%. גם בנוגע להכנסות מעבודה בלבד (לגבי אנשים עם מוגבלות שעובדים לפרנסתם) יש בישראל פער גדול לעומת אנשים ללא מוגבלות (פלדמן & בן משה, 2007). מצבם היחסי של אנשים עם מוגבלות בישראל בתחום התעסוקה, כולל הכנסות מעבודה, אינו נבדל באופן מהותי מארצות אחרות, אך בעת ובעונה אחת מצבם הכלכלי הכולל של אנשים עם מוגבלות בישראל הינו החמור ביותר מבין ארצות המערב (פלדמן & בן-משה, 2009).

בעבור אנשים עם מוגבלות, עשויה תעסוקה לעשות יותר מאשר לצמצם את הפערים בהכנסות; היא יכולה גם להפחית פערים חברתיים. רוב העבודות קשורות באינטראקציה עם אנשים אחרים, בין אם אלה עובדים אחרים או מקבלי שירות, והדבר עשוי לעזור להפחית בידוד חברתי ולסייע בבניית הון חברתי (Schur, 2002). כך, השתלבות ושמירה על עבודה תופסות יתר משמעות בעבור אנשים עם מוגבלות, מאחר והן תורמות לשילובם בחברה, לקידום עצמאותם, להעלאת הערך העצמי שלהם ולשיפור איכות חייהם (Rimmerman & Araten-Bergman, 2009; Griffin, Rosenberg, Cheyney, 1996; Greenberg, 1996; Freedman & Fesko, 1996).

המחשבה על השתתפות אדם עם מוגבלות בשוק העבודה ובחברה בכלל עברה מהגישה הרפואית, המתארת את פגיעת האדם כמובילה לפגיעה בתפקודו, לגישה הסוציאלית המכירה במוגבלות חברתיות המונעות מבעל המוגבלות להשתתף בשוק העבודה (Crow, 1996), הבדלים אלה בגישות מובילים להתייחסות שונה לאנשים עם מוגבלות ואף להבדלים בהגדרות למוגבלות. ההגדרה המקובלת כיום למוגבלות שאובה מהגישה הסוציאלית, המגדירה מוגבלות כתופעה מורכבת, המשקפת אינטראקציה בין תפקוד הגוף לבין תכונות של החברה, כאשר המקור שלה יכול להיות חושי, פיסי, שכלי, נפשי, קוגניטיבי ועוד (WHO, 2010). בישראל, אדם עם מוגבלות מוגדר כאדם עם לקות פיסית, נפשית או שכלית, לרבות קוגניטיבית, קבועה או זמנית, אשר בגינה מוגבל תפקודו באופן מהותי בתחום אחד או יותר מתחומי החיים העיקריים (חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח – 1998).

בישראל חלו שינויים משמעותיים בגישה של החברה ושל המדינה כלפי אנשים עם מוגבלות. הדבר התבטא במדיניות ובחקיקה; עד שנות השבעים העקרונית שהנחו את הגישה לאנשים עם מוגבלות היו סוציאליות בעיקר והתבססו על המודל הביו-רפואי ועל הנסיבות של הנכות (נכי צה"ל, נכי עבודה ונכים כלליים) לקביעת זכאות לתגמול כספי ו/או שירות ספציפי. משנות השבעים ועד 1995, הטמעת עקרונות השילוב בקהילה ניכרה במדיניות ובחקיקה, ומ-1995 ואילך מתבססת המדיניות בישראל על חקיקת שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות ועל זכותו של האדם הנכה להשתתף באופן פעיל בכל תחומי החיים בחברה, כולל תעסוקה (רימרמן, אברמי, & אטרמן-ברגמן, 2007). בעשר האחרון נעשו פעולות רבות, מלבד חקיקת חוקים, שמטרתן הגברת שילובם של אנשים עם מוגבלות בחברה הישראלית בכלל ובתעסוקה בפרט, כמו הקמת ועדת לרון וקבלת מסקנותיה, הקמת נציבות שוויון לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים, הקמת המטה לשילוב אנשים עם מוגבלות במשרד התמ"ת, עבודתם של הוועדות השונות במיזם תעסוקה לאנשים עם מוגבלות ועוד. פעולות אלה ואחרות יתוארו בהרחבה בפרק הבא.

מדיניות ציבורית בנושא תעסוקה של אנשים עם מוגבלות וההקשר הישראלי

דרייק (Drake, 1999) הציע רצף של חמישה שלבים שבו ניתן לבחון את התייחסות המדינה לאנשים עם מוגבלות:

1. השלב הראשון הוא גישה השוללת את זכויות האדם והאזרח של אנשים נכים.
2. בשלב השני קיימת התערבות של המדינה אך ורק כאשר הניקק הוא ניקק אמיתי (Truly Needy).
3. בשלב השלישי המדינה תופסת את תפקידה בחברה שבחירה אותה לשלטון ומקבלת את האחריות לטיפול באנשים עם מוגבלות, אך עושה זאת רק לצורך "כיבוי שריפות", ויוצרת מדיניות רק כאשר קבוצות אינטרס שונות מפעילות עליה לחץ.
4. השלב הרביעי מציג מודל של מעורבות מלאה של המדינה בכל הנוגע לטיפול באנשים עם מוגבלות.
5. השלב החמישי נובע מגישה שבה המדינה רואה בצורך לדאוג לאנשים עם מוגבלות בעיה חברתית, ולפיכך היא מבינה את הצורך לעזור לאותם אנשים עם מוגבלות להיות מסוגלים להשתתף בכל מעגלי החיים היומיומיים. יש הקוראים לשלב זה בשם: "גישת זכויות האדם והאזרח".

כדי לבחון את מיקומה של ישראל בסולם השלבים של דרייק יש לבחון את מדיניותה של מדינת ישראל (הצהרותיה ופעולותיה) בנושא שילוב אנשים עם מוגבלות בחברה, וביניהן את הפעולות לשילוב בתעסוקה.

חקיקה

בשנים האחרונות מתקיימת בכל העולם פעילות ענפה לקידום זכויותיהם והשתלבותם בחברה של אנשים עם מוגבלות, וכך גם בישראל. אנו עדים בישראל להתעניינות גוברת והולכת בזכויות אדם של אנשים עם מוגבלות. הדבר בא לידי ביטוי בחקיקה ברוח זו, החל בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח – 1998 אשר אחריה נחקקו ועודכנו חוקים רבים, כגון: חקיקת חוק איסור אפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות ציבוריים, התשס"א – 2000, חוק מעונות יום שיקומיים,

התשס"ס – 2000, תקנות זכויות הדייר בדיור הציבורי, התשס"א – 2001, תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (הסדרת נגישות לשירותי תחבורה ציבורית), התשס"ג – 2003, תיקון חוק החינוך המיוחד, 1998 מ- 2003 בנוגע לשילוב ילד בעל צרכים מיוחדים בחינוך הרגיל, השלמת "פרק הנגישות" בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח – 1998, בשנת 2005, חקיקת תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (השתתפות המדינה במימון התאמות), התשס"ו – 2006 (פלדמן & בן משה, 2007), חוק לרון משנת 2009, המשפר את תנאיהם של מקבלי קצבאות נכות שיוצאים לעבוד ועוד.

הקמת נציבות שוויון זכויות – בשנת 2000 הוקמה נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים. הנציבות הוקמה מכוח החוק, וארגונים אזרחיים התנדבותיים רבים הפעילים בקידום זכויות של אנשים עם מוגבלות כמו גם בהרחבת הפעילות של גורמים במגזר הממשלתי, הציבורי, והפרטי (פלדמן & בן משה, 2007). הנציבות פועלת למניעת אפליה ולקידום השתלבותם של אנשים עם מוגבלות בחברה הישראלית, כאזרחים שווים זכויות וחובות במגוון תחומי החיים – ביניהם, תעסוקה, דיור, חינוך, שיקום, בטחון סוציאלי, וכן תרבות ופנאי. פעולותיה של הנציבות מגוונות; הנציבות שואפת ליצירת שיתופי פעולה בין המגזרים השונים וקידום מדיניותה באמצעות מתן ייעוץ מקצועי, מענה משפטי לפניות ציבור, פיקוח, הגשת כתבי אישום, קידום חקיקה ועוד (משרד המשפטים, 2010).

ועדת לרון. ועדה מיוחדת בראשות השופט לרון בדקה את מצבם של אנשים עם מוגבלות בישראל ופרסמה את מסקנותיה בשנת 2005. מסקנותיה והמלצותיה נוגעים למגוון התחומים הקשורים לחייהם של אנשים עם מוגבלות, ונראה כי מטרתן לדאוג לכך שאנשים עם מוגבלות יהיו מסוגלים להשתתף בכל מעגלי החיים היומיומיים. דגש מיוחד שמה הוועדה על תחום התעסוקה; בדו"ח נכתב כי "תחום התעסוקה מהווה, לדעת הוועדה, גם בסיס ויסוד לשיפורים במרבית התחומים האחרים. לשילוב הנכים בעבודה יש חשיבות החורגת מתרומת התעסוקה לקידום רווחתם הכלכלית. השילוב בעבודה נותן תוכן לחייו של כל אדם, לרבות אדם עם מוגבלות, משפר את הרגשתו, את ערכו בעיני עצמו ואת כבודו העצמי, וכך תורם לשיפור איכות חייו של הנכה, לשינוי ביחס הציבור אליו ולהכרה בו כחלק אינטגרלי ותורם בחברה" (לרון, 2005). הוועדה החליטה להתמקד בהמלצות שיובילו לשיפור איכות החיים של אנשים עם מוגבלות ולשילובם והכלתם בחברה ובתעסוקה הלכה למעשה. בין מסקנותיה היתה הצעה לרפורמה בשיטת התשלום של קצבאות; הקלה על קליטת אנשים עם

מוגבלות בתעסוקה ושיפור המסגרת הארגונית לטיפול בקליטתם, עידוד התעסוקה הנתמכת, הקמת מינהל לשירותי שיקום ועוד המלצות רבות. המלצות הוועדה והדו"ח התקבלו במלואם על ידי ממשלת ישראל. עם זאת, יישום המלצותיה השונות, הנוגעות למגוון תחומי החיים של אנשים עם מוגבלות, נעשה באופן חלקי בלבד.

תב"ת. כדי להתמודד עם תופעת העוני, ולאור הקשר שבין תעסוקה לבין עוני, הקים ג'וינט ישראל בשנת 2005, בשותפות עם ממשלת ישראל, את תב"ת - תנופה בתעסוקה. בין אוכלוסיות היעד של תב"ת נמצאים אנשים עם מוגבלות. הארגון פועל לאיתור, מיפוי ובניית תכניות התערבות עבור אוכלוסיות שאינן מקבלות שירותים תעסוקתיים, פיתוח מודלים עם משרדי ממשלה ומעסיקים שיאפשרו את שילובם של אנשים עם מוגבלות במשרות בעלות פוטנציאל להתמדה וקידום, מתן כלים למעסיקים לקליטת אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות ופיתוח מקורות תעסוקה עצמאיים (תב"ת, 2010).

הוועדה לבחינת מדיניות תעסוקה. פרסמה את מסקנותיה ביוני 2010. מסקנות הוועדה נועדו להוביל להרחבה של מעגל המועסקים בישראל. בין מסקנותיה, הוועדה דנה בתעסוקה בקרב אנשים עם מוגבלות. הוועדה המליצה על יצירת יעד העסקה של עוד 40 אלף אנשים עם מוגבלות לפעילות בשוק העבודה עד שנת 2020 (אקשטיין, 2010).

המטה לשילוב אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה, משרד התמ"ת. הוקם בשנת 2005 במטרה לפעול לשילוב מלא של אנשים עם מוגבלות בעבודה, הן כשכירים והן כעצמאים, תוך דגש על מיצוי יכולותיהם האישיות והעלאת רמת חייהם, שכר עבודתם ותנאי עבודתם. המטה מספק שירותים על פי חוק, מפתח ומפעיל תכניות, תוך התייחסות הן למאפייני ולצרכי השוק והמעסיקים והן לצרכיהם של אנשים עם מוגבלות לסוגיה ולדרגותיה, וליכולות עבודתם. תחומי הפעילות העיקריים של המטה הינם: איגום ופיתוח ידע הקיים בארץ ובעולם בנושא שילוב אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה, עידוד מעסיקים לקליטת עובדים עם מוגבלות, פיתוח אפשרויות להשתלבות והתקדמות בשוק העבודה עבור אנשים עם מוגבלות ואיתור חסמים העומדים בפני אנשים עם מוגבלות בהשתלבותם בשוק העבודה ומתן מענים להם על ידי חקיקה, הסברה ופיתוח תכניות (משרד התמ"ת, 2010).

מיזם לתעסוקת אנשים עם מוגבלות. במרץ 2010 אישר פורום של מנכ"לי משרדי הממשלה את השתתפות הממשלה במיזם בין-מגזרי הפועל להבניית תשתיות, קשרים ושותפויות בין גורמים ממלכתיים, כלכליים וחברתיים בישראל ורתימתם להשגת מטרות המיזם: עידוד, ייזום ויצירת הזדמנויות תעסוקה עבור כל אדם עם מוגבלות בחברה הישראלית ויצירת תנאים המאפשרים את הגשמתו העצמית המרבית עפ"י יכולותיו, רצונותיו וצרכיו של אדם עם מוגבלות. המיזם כולל את משרדי הממשלה הרלוונטים, נציגי המעסיקים וארגונים כלכליים, נציגות העובדים והסתדרות העובדים החדשה, נציגות ארגוני הנכים וכן עמותות וארגוני החברה האזרחית. בימים אלה מפרסם המיזם את המלצותיו.

הצהרת כוונות נוספת בדבר גישתה של מדינת ישראל לאנשים עם מוגבלות ניתן לראות בחתימתה של מדינת ישראל על אמנת האו"ם בדבר זכויות אנשים עם מוגבלות, בשנת 2007, שמטרתה "לקדם, להגן ולהבטיח הנאה מלאה ושוויונית מזכויות אדם, חופש בסיסי וכבוד האדם של כל האנשים עם מוגבלות". האמנה באה להטמיע את המחויבות של ישראל לשפת זכויות אדם, שפירושה הכרה בזכות לשוויון הזדמנויות ולאי-אפליה, בין היתר גם בתחום העבודה והתעסוקה (פלדמן & בן-משה, 2009). נראה שמדינת ישראל נעה בין שלושת השלבים האחרונים, ושהצהרותיה מתוות את דרכה אל השלב החמישי.

תעסוקה נחשבת לאחד התחומים החשובים ביותר בעיצוב מדיניות הנוגעת לאנשים עם מוגבלות, שהרי אי-השתלבותם המלאה של אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה לא רק שפוגעת בהם עצמם, אלא יש לה השפעות מרחיקות לכת אף על החברה כולה, בגלל הפסד כוח אדם רב בשוק העבודה והעומס המיותר על המערכת הסוציאלית. מדיניות ציבורית הנוגעת לאנשים עם מוגבלות מנסה להשיג שתי מטרות בעלות פוטנציאל לסתירה ביניהן: האחת, להבטיח את התנאים בהם אנשים עם מוגבלות יוכלו להשתלב באופן מלא בחיי החברה ובעיקר בשוק העבודה. השנייה, להבטיח ביטחון סוציאלי לאלו שאינם מסוגלים להשיג בכוחות עצמם את רמת ההכנסה הנדרשת כדי להבטיח את מחייתם ברמה סבירה (פלדמן & בן-משה, 2009).

למדיניות ציבורית בתחום המוגבלויות תהיה השפעה על צורת ההתנהגות של הפרטים בחברה עם השפעות על מערכת הרווחה. פעולות/מדיניות של המדינה, הנוגעות לאנשים עם מוגבלות, יוצרות תמריצים עבור מגוון רחב של התנהגויות פרט, כולל שילוב בעבודה וקבלת קצבאות. מדיניות בתחום

הנכות כוללת צעדים, אשר נועדו לספק הבטחת הכנסה לאנשים עם מוגבלות, צעדים שנועדו לאפשר לעובדים בעלי המוגבלות לחזור לחיים פרודוקטיביים ונורמליים מבחינה כלכלית, להסדיר את השכר המשולם לעובדים עם מוגבלות, מתן התאמות ומניעת אפליה בהעסקה. מדיניות זו כוללת גם הקמת מנגנון סינון שנועד לקבוע מי כן ומי לא זכאי להטבות המבוססות על מוגבלות (Culyer & Joseph, 2000).

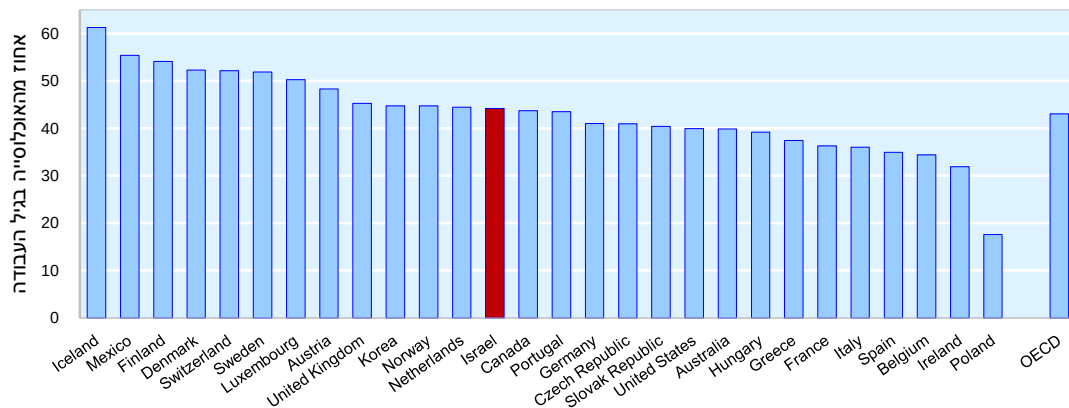
מדינת ישראל עמלה על הגדלת שיעור ההשתתפות בשוק העבודה. בין השנים 2003-2008 הצליחה הממשלה להעלות את שיעור ההשתתפות בשוק העבודה מ-65% ל-70% מכלל האוכלוסייה. בעלי המוגבלויות מוגדרים כאחת מהקבוצות בעלות שיעור השתתפות נמוך במיוחד (פלדמן & בן-משה, 2009), ביחד עם נשים ערביות וגברים חרדים. המטה לשילוב אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה במשרד התמ"ת מעריך, כי הסרת חסמים בפני אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה עשויה להביא לתוספת של כ-63 אלף עובדים עם מוגבלות, ולהעלות את שיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלות בעשר נקודות אחוז (פפרמן, 2010).

נתונים על אנשים עם מוגבלות, בארץ ובעולם

בהעדר נתונים ארציים מדויקים על שכיחות והיקף המוגבלויות השונות בקרב כלל האוכלוסייה בישראל, לא ניתן לאמוד במדויק את מספר האנשים עם מוגבלות. יחד עם זאת, מסקרים חברתיים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (מהשנים 2005-2006) ניתן לראות, כי שיעור האנשים בגילאים 20-64 בעלי בעיה בריאותית או פיזית, שמפריעה להם בפעילויות יומיומיות ונמשכת 6 חודשים לפחות, הוא 17.8%. מתוכם 11.6% בעלי מוגבלות בינונית ו-6.2% בעלי מוגבלות קשה (המתקשים בביצוע פעילויות של טיפול אישי: רחצה, הלבשה, אכילה וניידות). שיעורים אלה דומים לשיעור האנשים עם מוגבלות במדינות מערביות אחרות; כך לדוגמה, 11% בארצות הברית ו-22% בשבדיה מצהירים על מוגבלות, כאשר ברוב המדינות שיעור האנשים עם מוגבלות נע בין 16% ל-19% (נאון, 2009). מוגבלות בינונית מוגדרת כבעיה בריאותית או פיזית שמפריעה או מפריעה מאוד בביצוע פעולות יומיומיות, אך מאפשרת פעולת ADL (ניידות בתוך הבית, ניידות מחוץ לבית, רחיצה, הלבשה או אכילה). מוגבלות קשה מוגדרת באופן דומה, אולם נדרש קושי בביצוע לפחות אחת מפעולות ה-ADL.

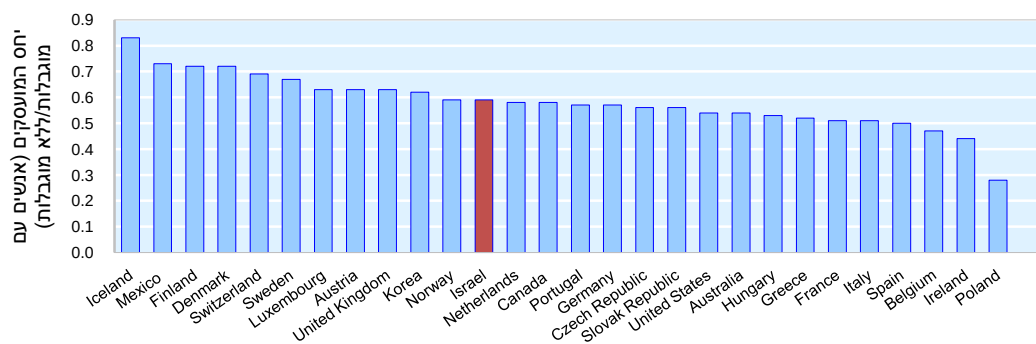
השוואת אחוז האנשים עם מוגבלות העובדים בישראל למדינות אחרות עשויה להצביע על פוטנציאל התעסוקה הנוסף הגלום באנשים עם מוגבלות. השוואה שכזאת (OECD, 2009) מראה כי ישראל נמצאת היטב באמצע ביחס למדינות מפותחות אחרות.

תרשים 1: אחוז העובדים בקרב אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות, במדינות ה-OECD (גילאים 20-65) (OECD, 2009)¹:

עם זאת, השוואה שכזאת יכולה להוביל לבלבול, מאחר והיא אינה מתחשבת במצב בו קיים שיעור השתתפות נמוך בכלל האוכלוסייה. השוואה נוספת שניתן להשתמש בה, היא היחס בין אחוז האנשים עם מוגבלות המועסקים לאחוז המועסקים בקרב אנשים ללא מוגבלות (OECD, 2009), השוואה כזאת מצמצמת מעט את הפער בין ישראל ומדינות מפותחות אחרות, אולם מראה כי קיים פוטנציאל משמעותי נוסף.

תרשים 2: היחס בין שיעור העובדים בקרב אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות לבין שיעור העובדים בקרב אוכלוסיית האנשים ללא מוגבלות במדינות ה-OECD (גילאים 20-64) (OECD, 2009):

¹הנתונים על ישראל לקוחים מניתוח הסקרים החברתיים של הלמ"ס לשנים 2005-2006

גורמים המשפיעים על תעסוקה

את הגורמים המשפיעים על יכולתו של אדם להיות מועסק ניתן לאגד במושג 'מסוגלות תעסוקתית' (Employability): מסוגלות תעסוקתית נוגעת ליכולת הראשונית להשיג עבודה, להחזיק בה ולהשיג עבודה חדשה, אם זאת נדרשת (Hillage & Pollard, 1998). ניתן גם להגדיר את המושג כנטיה של האדם להפגין תכונות, אשר מעסיקים משערים כי הינן חשובות לאפקטיביות העתידית של הארגון שלהם (Harvey, 2001). נראה כי המושג מכיל בתוכו גורמים התלויים בפרט ואינטראקציה בין מאפיינים אישיים ובין מאפייני השוק וגורמים המשפיעים בו (Gazier, 2001). לכן, הסתכלות רחבה על מושג זה מובילה להכללת פקטורים רבים בו, הכוללים השפעה על ההיצע ועל הביקוש ועל שניהם יחדיו (McQuiad & Lindsay, 2005). גורמים המשפיעים על הביקוש הינם כאלה הקשורים לשוק העבודה, מאפיינים מקרו-כלכליים, גורמים המשפיעים על הגיוס לעבודה ומאפיינים של המשרות הפנויות, גורמים הקשורים לאפשרויות תמיכה, גורמים הקשורים למדיניות בתחום התעסוקה ומדיניות אחרת הקשורה (לדוגמה נגישות), וכוללים בתוכם גם את יעילות הסינון במתן הטבות (Diamond, 1995). גורמים המשפיעים על ההיצע כוללים פקטורים הקשורים בפרט: מיומנויות תעסוקה ותכונות קשורות, השכלה, מאפיינים דמוגרפיים, בריאות ומצב מוגבלות, גורמים המשפיעים על היכולת לחפש עבודה, ניידות, יכולת הסתגלות, כישורים חברתיים בסיסיים ומידת הקשר לשוק העבודה. כמו כן נסיבות אישיות בבית העובד (אחריות, משפחה...), אלמנטים בתרבות הקשורים בעבודה (לדוגמה חשיבות העבודה בחברה הערבית לנשים) והנגישות למשאבים (תחבורה, כספים, תמיכה חברתית).

חלוקה נוספת של גורמים אלה היא ע"י סוג התוכניות אשר מהוות פיתרון להם, בין אם אלה תוכניות הדרושות מענה כלל לאומי לגורמים מבניים במערך השירותים הניתנים לפרט (כגון תחבורה ציבורי או שירותים חברתיים) או תוכניות הממוקדות על הפרט דרך עיקרון העבודה תחילה או דרך השקעה בהון אנושי.

חוקרים רבים, אשר ניסו להשתמש במושג 'מסוגלות תעסוקתית' כאמצעי לחקר החסמים לעבודה בקרב הלא מועסקים, הדגישו שיש להימנע מגישה אשר 'מאשימה את הקורבן', כפי שהיא מתבטאת במדיניות אשר מציעה פתרונות לגורמים הקשורים בפרט (McQuiad & Lindsay, 2005). עם זאת,

נראה כי המגמה השלטת בעולם היא לפתח תוכניות הנותנות מענה לחסמים של אדם עם מוגבלות ולא לחסמים החברתיים והכלכליים המונעים את השתלבותם של אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה (Thornton & Lunt, 1997; OECD, 2006; OECD, 2007; OECD, 2008; OECD, 2009; Greve, 2009).

מחקרים רבים מנסים לאפיין את הגורמים המשפיעים על היותו של אדם מועסק. בדרך כלל מחקרים שכאלה עושים ניתוח לתת-אוכלוסיה מתוך האוכלוסייה הכללית; פילוח זה נובע מהמאפיינים היחודיים של הקבוצות השונות. כך, לדוגמא, נותחו הגורמים המובילים לפערים בתעסוקה אצל נשים חד-הוריות (Youngblut, Brady, Brooten, & Thomas, 2000), נשים נשואות (Weil, 1961) ונשים שחורות (Browne, 1997). נראה כי קיים מחסור במחקרים כמותיים המנסים לאפיין את הגורמים המשפיעים על מצבם התעסוקתי של אנשים עם מוגבלות, במיוחד בישראל.

מבנה דעת והשערות

הזהרות החוקרים, המתוארות לעיל, בדבר הסכנה שבהאשמת הקורבן מעוררות את השאלה, האם גורמים אישיים או גורמים הקשורים בפרט הם המסבירים את שיעור התעסוקה הנמוך של אנשים עם מוגבלות לעומת אנשים ללא מוגבלות? בחינה של שאלה זאת מעוררת את השאלות הבאות: (1) מהם הגורמים המסבירים את הפער בשיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלות לעומת אנשים ללא מוגבלות? (2) מהם הגורמים המשפיעים על יכולתו של אדם עם מוגבלות להיות מועסק ומה היא מידת ההשפעה של גורמים אלה, בהשוואה לגורמים האחרים? (3) ומהו פוטנציאל ההשפעה של תוכניות המטפלות בגורמים אלה על התעסוקה של אנשים עם מוגבלות?

מחקרים קודמים תמכו בהשערות, כי גורמים שונים הם בעלי קשר חיובי להשתתפות בשוק העבודה; גורמים אלה כוללים השכלה (Cohen & Soto, 2007), נגישות לתחבורה (Huchinson, 1978) (Ihlanfeldt, 1993), יכולת שימוש במחשב, במיוחד אצל האוכלוסייה המבוגרת יותר (Friedberg, 2003), ידיעת השפה המדוברת במקום המגורים, אף שהיא לא היחידה בשימוש נרחב (Rendon, 2007), ידיעת שפות נוספות (Cornwell & Inder, 2008) והשפעת גידול ילדים (Bianchi, 2000). בנוסף, נראה כי למידת הקשר לשוק העבודה (מספר שנים של ניסיון קודם בתעסוקה) קשר חיובי משמעותי למצב תעסוקתי (Pienta, Burr, & Mutchler, 1993). על אלה ניתן להוסיף את השפעת הגיל, המין והלאום, שניתן לראות מניתוח הנתונים הראשוני (טבלא 3).

אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות הינה הטרוגנית; היא מכילה בתוכה אוכלוסיות שונות עם מאפיינים שונים של מוגבלויות (פיזית, לוקו-מוטורית, נפשית ואחרות), שלהן מידות שונות של השפעה על חיי היום יום ועל היכולת לעבוד, ולכל אדם מידת ההסתגלות וההתמודדות עם מוגבלותו שונה. במגבלות הנתונים שברשותי, התאפשר לי לאפיין את מידת השפעת המוגבלות על הפרט באמצעות הצהרתו על חומר, ולהגדירה בשתי קטגוריות, בינונית או קשה (עד היום לא נערך סקר הממוקד באוכלוסיית האנשים עם מוגבלות בישראל).

מחקר זה מניח שהשפעת המוגבלות עצמה על הסיכוי להיות מועסק תקטן עם התחשבות בגורמים המאפיינים את הפרט, משמע, צירוף משתנים המתארים את מאפייני האדם עתיד להוביל להקטנה בעוצמת המשתנה "מוגבלות".

מהם הגורמים המסבירים את הפער בשיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלות לעומת אנשים ללא מוגבלות?

מודל ההון האנושי מנבא כי הבדלים בהשכלה, ידיעת השפה העברית ויכולת להשתמש באינטרנט הם המסבירים את הפער בתעסוקה של אנשים עם מוגבלות לעומת אנשים ללא מוגבלות. הנחתי היא כי ההסתברות לתעסוקה גבוהה יותר בעבור אנשים עם השכלה גבוהה. שיעור גבוה יותר של אנשים ללא מוגבלות הינם בעלי בגרות ו/או השכלה על תיכונית בהשוואה לאנשים עם מוגבלות. לאחר שהבדלים אלה יבוקרו, ההבדל בשיעור השתתפות בשוק העבודה בין שתי הקבוצות יצטמצם.

מאחר ולא קיימים הבדלים משמעותיים בניסיון בשוק העבודה בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות, לא ניתן להניח כי מספר שנים של ניסיון תעסוקתי קודם תהווה גורם מסביר לפער בתעסוקה בין שתי הקבוצות. מגבלות הנתונים שברשותי לא מאפשרות לקבוע את סוג הניסיון התעסוקתי שנרכש בעבר וכן את הזמן שעבר מהתעסוקה האחרונה, אלה מהווים מרכיבים משמעותיים בהגדרת הקשר לשוק העבודה (Mincer & Ofek, 1982).

לאנשים עם מוגבלות קשיים רבים יותר לנוע ממקום למקום, עובדה המצמצמת את אפשרויות התעסוקה שלהם. הנחתי היא כי שיעורי השימוש ברכב, אשר נמוכים יותר בקרב אנשים עם מוגבלות, יהוו הסבר לפער בשיעור התעסוקה בין שתי הקבוצות.

מהם הגורמים האישיים המשפיעים על תעסוקה של אנשים עם מוגבלות, ומה היא מידת ההשפעה של גורמים אלה בהשוואה לגורמים האחרים?

אנשים עם מוגבלות מגיעים למקום עבודה בנקודת נחיתות; סטיגמות ואפליה מובילות מעסיקים להעדיף שלא להעסיק אותם, על פני אנשים ללא מוגבלות. מעסיקים נוטים לתפוס אנשים עם מוגבלות כעובדים לא חרוצים ולא יעילים (פררמן, 2010). על כן ניתן להניח, כי אדם עם מוגבלות מתחרה על מקום עבודה לא כשווה בין שווים, אלא נדרש להוכיח את עצמו יותר לעומת אדם ללא

מוגבלות. לכן, מבין מגוון הגורמים הקשורים בפרט, אני משער כי למאפייני ההון האנושי יש הקשר החזק ביותר למצב התעסוקתי. באופן דומה ניתן להסביר את החשיבות שיש לניסיון קודם ומתמשך בשוק העבודה בעבור אדם עם מוגבלות. אדם עם מוגבלות המגלה ניסיון רב יותר בשוק העבודה, מסוגל יהיה להתחרות בצורה טובה יותר בתוכו. שימוש ברכב ושביעות רצון מתחבורה ציבורית עשויים להוות מדדים למידת הניידות של אדם; הרי, כפי שנאמר לעיל, מידת הניידות חשובה יותר בעבור אדם עם מוגבלות מאחר שהיא מאפשרת להגדיל את אפשרויות התעסוקה הנגישות.

מהו פוטנציאל ההשפעה של תוכניות המטפלות בגורמים שונים על התעסוקה של אנשים עם מוגבלות?

גישת הבחירה הרציונלית טוענת, כי השיקולים המניעים פרטים וארגונים בבחירותיהם, הם שיקולי עלות-תועלת, וכי הם ממקסמים את תועלתם בהתנהגותם (Tversky & Kahneman, 1986). על מנת שקובעי מדיניות יוכלו לקבל החלטות שיובילו לתוצאות שתמקסמנה את התועלת הציבורית, עליהם להיות מודעים לפוטנציאל ההשפעה של תוכניות שונות המנסות לעודד תעסוקה. מידע כזה בתחום התעסוקה של אנשים עם מוגבלות כולל את מידת ההשפעה של הגורמים השונים על העסקתם של אנשים עם מוגבלות, וכן פוטנציאל הטמון בהקניית כישורים שונים על שיעור התעסוקה. מידע שכזה יכול להנחות את קובעי המדיניות אילו תוכניות תנבנה את התוצאות הטובות ביותר, אילו צעדים דרושים בעבור פלחים שונים באוכלוסייה ומתי אין צורך במאמצים נוספים. מחקר זה מניח, כי ניתן לאמוד את השפעתם של מאפיינים וכישורים שונים בשיטה המשתמשת בהסתברויות. כך, לדוגמא, חישוב ההסתברות של אדם עם 12 שנות לימוד ובגרות להימצא בשוק העבודה לעומת אדם ללא בגרות, תוך התחשבות בגורמים רבים יחדיו, יאפשר לאמוד את מידת השפעת סיום לימודים עם בגרות על הסיכוי להיות מועסק, לעומת סיום הלימודים ללא בגרות. סיכוי גדול יותר מורה על השפעה חזקה יותר ועשוי להעיד על צורך בתוכניות הממוקדות בהשכלה ובהשלמת תעודת בגרות.

מטרתו של מחקר זה היא לבחון את השפעתם של גורמים שונים על שיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלות, על מנת לאפשר ולבחון את יכולתם של כלים יעודיים להוביל לשיעור השתתפות גבוה יותר של אנשים עם מוגבלות. זוהי גם תרומתו – ננסה להעריך את פוטנציאל השינוי בשיעור התעסוקה של

אנשים עם מוגבלות בעקבות פעולות שתנקוט המדינה ושתובלנה לצמצום פערים בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות.

נתונים ושיטות

נתונים למטרת המחקר נלקחו מהסקרים החברתיים של המלמ"ס, מהשנים 2005 ו-2006. הסקר החברתי מהווה מקור מהימן לנתונים על מגוון תחומי החיים, וכן על היותו של האדם מועסק או בלתי מועסק. הסקר החברתי נערך כל שנה מאז שנת 2002 ומכיל גרעין קבוע, המכיל מספר רב של שאלות בנוגע לתחומים רבים הנוגעים לחייו של הפרט, ביניהם בריאות ותעסוקה. הנתונים התקבלו מ"מאגר הנתונים במדעי החברה" של האוניברסיטה העברית (ISCD, 2009).

סקרים המועברים לציבור הרחב מאפשרים להשיג מידע על האוכלוסייה בנוגע לעובדות, תפיסות, דעות, עמדות ודיווחים התנהגותיים (כיצד אנשים פועלים). הסקרים מאפשרים לסקור מספר רב של אנשים, ובכך להגדיל את התאמת האוכלוסייה הנחקרת לכזאת המייצגת במהימנות את האוכלוסייה כולה. הסקר מאפשר בדיקה פשוטה יחסית של קשר סיבתי בין משתנים, איסוף מידע רב במאמץ מועט ובזמן קצר, המאפשר חזרה פשוטה יחסית על הסקר בתקופה מאוחרת יותר ובכך הפיכת הסקר לסקר מתמשך, כמו שנעשה בסקר החברתי של הלמ"ס. חסרונות השימוש בסקרים נובעים מכך שהסקר מבוסס על דיווח עצמי של הנבדקים, ולכן לא מאפשר חקר של תופעות התנהגות המחייבות צפייה בהתנהגות עצמה, ולכן הוא אינו מסוגל לשקף מציאות מורכבת (הריסון, 2005, עמ' 83-68).

אוכלוסיית הסקר החברתי

אוכלוסיית הסקר החברתי הינה כל האוכלוסייה הקבועה של מדינת ישראל, בגיל 20 ומעלה. אוכלוסיית הסקר כוללת גם את דיירי המוסדות אשר שוהים במוסד שלא לצרכים טיפוליים (כגון מעונות סטודנטים, מרכזי קליטה ותכניות דיור מוגן לאוכלוסייה המבוגרת). עולים חדשים נכללו באוכלוסיית הסקר, רק אם התגוררו בארץ לפחות 6 חודשים. אוכלוסיות שאינן נכללות באוכלוסיית הסקר הינן: דיירים במוסדות טיפוליים (כגון בתי אבות, בתי חולים כרוניים ובתי סוהר), תושבים ישראלים אשר שהו בחו"ל למעלה משנה ברציפות, דיפלומטים ועולים אשר הגיעו ארצה חצי שנה לפני מועד הראיון לכל המאוחר, שבטי בדואים וגרים מחוץ ליישובים.

שיטת הדגימה והאומדן

שיטת הדגימה של הסקר החברתי של הלמ"ס היא דגימה הסתברותית מרובדת, אשר כרוכה בחלוקת אוכלוסיית המחקר ליחידות דגימה, כשלאחר חלוקה זאת מתבצעת דגימה אקראית בתוך כל יחידה (למ"ס, 2010). הדגימה האקראית מאפשרת לכל פרט באוכלוסייה סיכוי שווה ובלתי תלוי להיבחר למדגם (הריסון, 2005, עמ' 6). הלמ"ס משתמש במרשם התושבים כדי לאתר את הנשאלים הפוטנציאליים. גודל המדגם מתוכנן, כך שמספר המשיבים הצפוי יהיה כ-7,200 איש, וכך שיוכל לייצג בסה"כ 70 קבוצות תכנון, הנוצרות ע"י שילוב של שלושה משתנים דמוגרפיים: 5 קבוצות אוכלוסייה (ערבים במזרח ירושלים, ערבים שלא במזרח ירושלים, עולים מ-1990 ואילך, עולים עד 1989 ויהודים ילידי ישראל), 7 קבוצות גיל (20-24, 25-34, 35-44, 45-54, 55-64, 65-74, +75) ו-2 קבוצות מין (גברים ונשים).

הדגימה נשקלה בחזרה לכלל האוכלוסייה, כדי להפיק אומדנים לגבי כלל האוכלוסייה ותת-קבוצות בה. שיטת האומדן קשורה לשיטת הדגימה ולבעיות שונות באיסוף הנתונים, והיא מיועדת לצמצם בעיקר את ההטיות העלולות לנבוע מאי-השבה אינפורמטיבית, מתת-כיסוי של האוכלוסייה ומשונויות בגודלי המדגם לפי תכונות אשר לא נכללו בתכנון מדגם הסקר, כמו, למשל, מאפייני עבודה והשכלה. המשקולות מותאמות כך שכלל משקל הדגימה יהיה שווה לגודל האוכלוסייה הידוע, בעבור שנת המדגם (למ"ס, 2010).

נראה כי שימוש בדגימה ללא המשקולות עשוי להוביל להטיות ולמנוע מנתוני הסקר לייצג את אוכלוסיית ישראל, זאת מאחר וסקרים מתוכננים להכיל ריכוזים גבוהים יותר של מיעוטים ואוכלוסיות עניין נוספות מאשר קיימים באוכלוסייה הכללית. כתוצאה מכך, כל מידע המבוסס על המידע הגולמי יהיה מוטא לכיוון המרכיבים באוכלוסייה שנדגמו יותר מחלקם באוכלוסייה (Thomas, Heck, & Bauer, 2005). לכן ניתוח הנתונים יעשה על ידי תוכנית הדגימה והמשקולות שסופקו על ידי הלמ"ס ולא על ידי הנתונים הגולמיים בלבד.

מחקר זה השתמש בסקרים החברתיים של שנת 2005 ו-2006. אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות הינה הטרוגנית, היא כוללת בתוכה את השונות הקיימת באוכלוסייה הכללית וכן מכילה בתוכה אוכלוסיות

שונות עם מאפייני מוגבלות שונים. מסיבה זאת נתונים משני הסקרים אוחדו כדי להגדיל את גודל המדגם הנבחר של אנשים עם מוגבלות ($n=2166$). ניתוחים דומים נערכו על קבצי הנתונים של שנת 2005 והקובץ המאוחד (2005 ו-2006), כדי לבחון האם קיימים הבדלים מהותיים בתוצאות הניתוח; לא נמצאו הבדלים מהותיים. כדי להתאים את משקולות הדגימה לאיחוד הקבצים תוך שמירה על גודל האוכלוסייה הכללית, כל משקולת בשנת 2005 הוכפלה ביחס של אוכלוסיית 2005 לסכום האוכלוסיות בשנים 2005 ו-2006; חישוב זהה בוצע למשקולות של הנתונים משנת 2006.

מספר הנדגמים הכולל בסקרים של השנים 2005 ו-2006, לאחר ניכוי האוכלוסייה שאינה בגיל העבודה (מעל גיל 64) ואלה שהצהירו על היותם בפנסיה, הינו 12,208, כשמתוכם 2,166 הצהירו על מוגבלות פיזית או רפואית אשר מפריעה בפעולות היומיומיות. מתוך אלה 745 הצהירו על קושי בביצוע אחד מהפעולות הבאות והוגדרו כבעלי מוגבלות קשה: הליכה מחוץ לבית, הליכה בתוך הבית, התקלחות, התלבשות או אכילה לבד.

משתנים

תעסוקה נמדדה על ידי הצהרתו של אדם לגבי היותו עובד בזמן עריכת הסקר; אדם שהינו מובטל בעת עריכת הסקר נחשב כלא-עובד. לא השתמשנו בהגדרה המקובלת של השתתפות בשוק העבודה, מאחר שהיא מכילה אנשים אשר אינם עובדים ומחפשים עבודה באופן פעיל. הגדרה זאת לא מותאמת למושג מסוגלות תעסוקתית, הנוגע ליכולת הראשונית להשיג עבודה, להחזיק בה ולהשיג עבודה חדשה, אם זאת נדרשת (Hillage & Pollard, 1998).

בחינת המשתנים בצורה דו-ממדית

ניתוח הנתונים נעשה באמצעות רגרסיה לוגיסטית. בחירת המשתנים שהוכנסו לרגרסיה נעשתה תחילה על ידי ניתוח דו-מימדי של המשתנים השונים ומצב תעסוקתי (מועסק או לא מועסק). סינון המשתנים השונים נעשה מתוך הנחה, כי אם לא קיימת התאמה מספקת ($Kendall\ Tau\ b < 0.1$) בניתוח דו-משתני, לא עתידה להימצא השפעה משמעותית בניתוח רב משתני (UCLA, 2007). המתאם בין המשתנים הבלתי תלויים למשתנה התלוי נעשה באמצעות המבחן $Kendall\ Tau\ b$, אשר מעריך את מידת הדמיון בין שתי סדרות נתונים שונים הנתונות למערך משתנים זהה, בצורה סימטרית

(Ferguson, Genest, & Hallin, 2000) והתאמה א-סימטרית של Kendall Tau b בצורת Somers' D (Newson, 2002).

משתנים, שבמקור לא היו דיכוטומיים, קובצו לשתי קטגוריות, כאשר נקודת הקיבוץ נבחרה בהתאם לגודל ההתאמה בין המשתנה התלוי (תעסוקה) למשתנה הבלתי תלוי, כשהמתאם בין שני המשתנים היה הגדול ביותר. כך, לדוגמא, נמצא כי בעבור המשתנה 'שנות נסיון בעבודה', נסיון של מעל או מתחת לחמש שנים בשוק העבודה הוא בעל המתאם הגדול ביותר עם משתנה התעסוקה, והוספת כל שנה נוספת איננה תורמת רבות לחיזוק המתאם. החלוקה לקטגוריות נעשתה תוך שמירה על חלוקת אוכלוסיית הסקר באופן שווה ככל שניתן בין שתי הקטגוריות.

השאלות שנבחנו מתוך הסקר החברתי

מגוון שאלות נבחנו מתוך הסקר החברתי, כמייצגות התחומים האישיים המשפיעים על היותו של אדם מועסק:

1. **מאפיינים של מוגבלות** – הוגדרה כמוגבלות פיזית או רפואית. מוגבלות בינונית הוגדרה ככזאת המפריעה בפעילות היום יום. מוגבלות גבוהה הוגדרה ככזאת המפריעה מאוד בפעילויות היום יום והצהרה על קושי בביצוע אחת מהפעולות: הליכה מחוץ לבית, הליכה בתוך הבית, התקלחות, התלבשות או אכילה לבד.
2. **מאפיינים סוציו-דמוגרפיים**: גיל (49-20 ו 64-50), מין, שנת עליה, לאום (ערבי/יהודי), טיפול בילדים מעל גיל 6, טיפול בילדים מתחת לגיל 6, מצב משפחתי (נשוי / לא נשוי).
3. **מאפיינים של הון אנושי**: שאלות הנוגעות לכישורים הקשורים לשוק העבודה – השכלה על-תיכונית והשכלה תיכונית, נסיון תעסוקתי (מעל חמש שנים לעומת מתחת לחמש שנים), כישורי שימוש באינטרנט (שימוש באינטרנט לצורך חיפוש מידע או שליחת דואר אלקטרוני), ידיעת עברית ('יודע טוב' מול 'לא יודע טוב', נקבע על ידי סקאלה המשלבת קריאה, כתיבה ודיבור) וידיעת אנגלית (הצהרה אישית).
4. **מאפיינים של תחבורה כמדד לניידות**: הצהרה על שימוש ברכב ושביעות רצון מתחבורה ציבורית (שבע רצון מול לא שבע רצון).

טבלא 1: בחינת הקשר בין המשתנים הבלתי תלויים למשתנה תעסוקה

מאפיין	אנשים עם מוגבלות	אנשים ללא מוגבלות
נסיון תעסוקתי קודם	בעלי נסיון תעסוקתי השווה או גדול מחמש שנים לעומת פחות מכך וללא נסיון כלל	.321(**)
שימוש באינטרנט	שימוש, פעם אחת לפחות בחודש האחרון, במחשב לשם חיפוש מידע או שליחת דואר אלקטרוני	.204(**)
רמת מוגבלות	<u>שלוש רמות</u> : מוגבלות גבוהה - מפריעה מאוד בפעילות היומיומית וקושי בביצוע אחת מפעולות ה-ADL; מוגבלות בינונית - הפרעה בפעילות היומיומית; ללא מוגבלות	.306(**)
לאום	ערבי/יהודי ואחר	.170(**)
שימוש ברכב פרטי	הצהרת בעלות ושימוש ברכב	.191(**)
השכלה גבוהה	<u>שלוש רמות</u> : השכלה על תיכונית, לימודי בגרות וללא לימודי בגרות	.200(**)
רמת ידיעת עברית	יודע עברית - ציון מעל וכולל 4, בסקאלה 0-6; רמה נמוכה של ידיעת עברית - ציון מתחת וכולל 3	.149(**)
גיל	קבוצת גיל 20-49 ו-50-64	-0.008
מין	נשים/גברים	.153(**)
ידיעת אנגלית	הצהרה אישית	.107(**)
שביעות רצון מתחבורה ציבורית	שבע רצון / לא שבע רצון	-.088(**)
שביעות רצון מתחבורה ציבורית (בעבור אנשים שאינם משתמשים ברכב פרטי)	שבע רצון / לא שבע רצון	.045 (*)
מצב משפחתי	נשוי/לא נשוי	.087(**)
ילדים בין הגילאים 0-5	כן/לא	.020(*)
ילדים בין הגילאים 6-17	כן/לא	0.017

** p<0.01 * p<0.05 (2-Tailed); N=2166 בעבור אנשים עם מוגבלות, N=10,042 בעבור אנשים ללא מוגבלות

עקב מחסור במתאם מספק בניתוח הדו-משתני, לא הוכללו המשתנים הבאים בניתוח הרב משתני: שביעות רצון מתחבורה ציבורית, גידול ילדים בין הגילאים 0-5 וגידול ילדים בין הגילאים 6-17 (הקשר בין המצאות ילדים לתעסוקה נמדד גם בעבור נשים בלבד, ולא נמצא קשר משמעותי בין המשתנים).

טבלא 2 מתארת את המתאם בין המשתנים השונים. הצהרה על ידע באנגלית הוצאה מהניתוח הסופי בגלל מתאם גבוה עם שני משתנים בלתי תלויים נוספים, ידיעת עברית ושימוש באינטרנט.

טבלא 2: מתאם בין המשתנים שנכללו במחקר (מלבד אנגלית), אנשים עם מוגבלות (n=2166), שנים 2005-2006

תעסוקה	מוגבלות	ידיעת עברית	ידיעת אנגלית	שימוש באינטרנט	נסיון בעבודה	השכלה	שימוש ברכב	גיל	מין	לאום
תעסוקה	.306(**)	.225(**)	.215(**)	.315(**)	.321(**)	.242(**)	.242(**)	.130(**)	.115(**)	.249(**)
מוגבלות	.306(**)	.224(**)	.251(**)	.231(**)	.101(**)	.196(**)	.105(**)	.177(**)	0.041	.238(**)
ידיעת עברית	.225(**)	.224(**)	.459(**)	.287(**)	.124(**)	0.014	.242(**)	.111(**)	.105(**)	.334(**)
ידיעת אנגלית	.215(**)	.459(**)	.251(**)	.440(**)	.080(**)	.196(**)	.239(**)	.163(**)	0.023	.211(**)
שימוש באינטרנט	.315(**)	.287(**)	.440(**)	.076(**)	.358(**)	.284(**)	.205(**)	.082(**)	.250(**)	.250(**)
נסיון בעבודה	.321(**)	.101(**)	.124(**)	.080(**)	.076(**)	.233(**)	.128(**)	-.17(**)	.169(**)	.262(**)
השכלה	.242(**)	.196(**)	0.014	.196(**)	.358(**)	.233(**)	.112(**)	-0.052	-0.099	.280(**)
שימוש ברכב	.242(**)	.105(**)	.242(**)	.239(**)	.128(**)	.112(**)	-0.028	.099(**)	0.026	0.026
גיל	.130(**)	.177(**)	.111(**)	.205(**)	-.172(**)	-0.052	-0.028	.067(**)	-.08(**)	-.08(**)
מין	.115(**)	0.041	.105(**)	0.023	.082(**)	.169(**)	.099(**)	.067(**)	-.06(**)	-.06(**)
לאום	.249(**)	.238(**)	.334(**)	.211(**)	.250(**)	.262(**)	0.026	-.08(**)	-.06(**)	-.06(**)

בחינת השפעת המשתנים בעזרת רגרסיה לוגיסטית

ניתוח רב-משתני משמש להבנת הקשר בין מספר רב של משתנים (הריסון, 2005, עמ' 55-54). רגרסיה לוגיסטית נבחרה לתיאור הקשר בין המשתנים והשפעתם על מצבו התעסוקתי של האדם. רגרסיה לוגיסטית נבחרה על פני רגרסיה ליניארית, מאחר שמצבו התעסוקתי של אדם הוא דיכוטומי (עובד לא עובד) ומאחר שקיימות בעיות במילוי הנחות מרכזיות ברגרסיה הליניארית שאינן מאפשרות התאמה לבדיקה זאת (הומוסקדסטיות, והתפלגות נורמלית של הטעויות). רגרסיה לוגיסטית אינה מבוססת על הנחות אלו ולכן מתאפשר תיאור השפעת המשתנים על מצבו התעסוקתי של האדם בעזרתה (Pampel, 2000).

מהימנות סטטיסטית חושבה תוך שימוש בתוכנת SPSS Complex Samples ל-גרסה 13 ל-Windows. תוכנה זאת מאפשרת תיקון חישובי המשקולות שב-Complex Sampling (Rao & Scott, 1984) בעבור ניתוח רב-משתנים; תוכנה זו מאפשרת תיקון הטעות הסטנדרטית בהתאם לשיטת

Newton–Raphson הרקורסיבית להערכת הפרמטרים בגרסיה לוגיסטית (Skinner & Chambers, 2003).

חישוב השערת האפס, תוך התחשבות בגודל המדגם

מאחר שמדגמים גדולים יוצרים הטיה ומשפיעים על מידת המהימנות של ערכי ה- (Pampel, 2000) P , נערכה בדיקה כפולה להשערות האפס, בנוסף לשיטה המסורתית יותר, באמצעות ה- Bayesian information criterion (BIC) (Raftery, 1995). השיטה מיושמת למקדמים של הרגרסיה הלוגיסטית וטוענת כי הערך ה- Z^2 וערך החי-בריבוע של המקדם בגרסיה צריך להיות גדול מהלוגריתם הטבעי של גודל המדגם ($BIC = Z^2 - \ln n$). גישה זאת מאפשרת מדרג של המובהקות בהתאם לגודל ה- BIC (כאשר $BIC > 0$ המובהקות שלילית, בין 0-2 המובהקות חלשה, 2-6 חיובית, 6-10 חזקה ו-10+ מובהקות חזקה מאוד).

צורת בדיקת התאמת המודל

בדיקת התאמת מודל אחד לעומת מודל אחר יכולה להיעשות במספר דרכים (Long, 1997) (Pampel, 2000):

1. השוואת השינוי בערך Log likelihood : השוואה זאת מודדת את התאמת המודל הסטטיסטי לנתונים, ומספקת הערכה לפרמטרים השונים של המודל (המשתנים הבלתי תלויים). ערך ה- Log likelihood משקף את הסבירות שהתצפיות היו נצפות, בהסתמך על הערכות הפרמטרים. המצב האידיאלי הוא אם המדד היה מתאפס, זאת אומרת שהמשתנים הבלתי תלויים מסבירים ב-100% את המשתנה התלוי. לכן, ככל שהאחוז היחסי גדול יותר, טיב ההתאמה גדול יותר.
2. $Pseudo R^2$ – כאשר מנתחים נתונים באמצעות רגרסיה לוגיסטית, ערך סטטיסטי אקויוולנטי ל- R^2 אינו קיים. אומדני המודל מרגרסיה לוגיסטית הם בשיטת ה- Maximum likelihood המתקבל דרך תהליך רקורסיבי, אלה לא מחושבים במטרה לצמצם את השונות. עם זאת,

כדי להעריך את התאמת המודל הלוגיסטי, פותחו מספר שיטות המדמות את ערכי ומשמעויות R^2 בשם R^2 Pseudo (R^2 מדומה). אלה דומים ל- R^2 במובן שיש להם סולם ערכים דומה, בין 0-1 (עם זאת ישנם כאלה שלא מגיעים לאפס או אחד). ערכים גבוהים יותר מעידים על התאמה טובה יותר של המודל. לא ניתן לפרש אותם כפי שמפרשים באופן מסורתי R^2 , ל- R^2 מדומה יש משמעות רק כאשר הוא מושווה ל- R^2 מדומה אחר מאותו הסוג, שנוצר מאותו מערך נתונים ותוך ניבוי תוצאה זהה (עובד לא עובד). שלושה R^2 מדומים נבחרו כדי לתאר את התאמת המודל. הבחירה נעשתה בהתאם למאפיינים שלהם, צורת מדידתם ומטרות מדידתם השונות:

1. McFadden – R^2 (Pseudo) – כדי לתאר את סך השונות שהמודל מסביר.
2. Nagelkerke – R^2 (Pseudo) ו- Cox & Snell – R^2 (Pseudo) – כדי לתאר את מידת השיפור של המודל החדש לעומת מודל אחר.
3. אחוזי הניבוי – גישה נוספת להערכת המודל משווה בין קבוצת ההשתייכות שנובאה לאדם, בהתאם לערכי המשתנים הבלתי תלויים, לבין קבוצת ההשתייכות בפועל (במקרה זה- מועסק או לא מועסק). הסתברות של 0.5 ומעלה להעסקה, בהתאם למשתנים הבלתי תלויים, נבחרה לתאר אדם מועסק. הסתברות הנמוכה מ-0.5 נבחרה לתאר בלתי-מועסקים. מודל מדויק, יראה שרוב המקרים אשר מתוארים כמועסקים אכן מועסקים, ואלה שמתוארים כלא מועסקים אכן לא מועסקים.

מגבלות המחקר

השימוש בסקרים מעורר מגבלות הנובעות מהתבססות על דיווח עצמי של הנבדקים, אין הוא מאפשר חקר של תופעות התנהגות המחייבות צפייה בהתנהגות עצמה, ולכן הוא אינו מסוגלים לשקף מציאות מורכבת (הריסון, 2005, עמ' 83-68). בנוסף, המגבלות הנובעות מניתוח נתונים משני כלולות במחקר זה: טעויות שנעשו בסקר אינן גלויות בניתוח נתונים משני, בלתי אפשרי להפריד בין טעויות שנעשו בזמן הראיון, הקידוד או הקלדת הנתונים, טעויות בתכנון הדגימה אינן גלויות ולכן איחוד הסקרים טומן בחובו סכנה של הכפלת הטעות, ומאחר שהנתונים מהסקרים החברתיים הינם בשימוש נרחב, מתעוררת הסכנה מפני דיכוי היצירתיות של החוקרים. שימוש בבסיס נתונים זהה באופן חוזר טומן בחובו הגבלה של הגורמים הנבדקים, הנקבעים על ידי השאלות במצאי, וכתוצאה מכך ההתקדמות המחקרית עתידה להתקדם לכיוון מסוים (Kiecolt & Nathan, 1985). אופי המחקר מבקש לבדוק את מידת השפעתם של הגורמים בפרט הקשורים לסיכוי לתעסוקתו, לכן אין הוא בוחן גורמים נוספים, שאינם בשליטתו של הפרט. עם זאת, לגורמים שכאלה עשוי להיות תפקיד מכריע בקביעת סיכוייו של הפרט להיות מועסק.

ממצאים ודיון

טבלא 3 מציגה את המאפיינים העיקריים של המדגם לפי מידת המוגבלות, לאחר התחשבות במשקולות המדגם.

טבלא 3: מאפיינים עיקריים לפי מידת מוגבלות: 20-64, שנים 2005-2006

	ללא מוגבלות	עם מוגבלות	מוגבלות בינונית	מוגבלות קשה	כלל האוכלוסייה
קבוצת גיל	50-64	20	45	38	57
	20-49	80	55	62	43
מין	נשים	50	54	53	57
	גברים	50	46	47	43
לאום	ערבים	15	22	14	35
	יהודים ואחרים	85	78	86	65
ידע בעברית	לא יודע או יודע מעט	9	24	16	37
	יודע עברית	91	76	84	63
שימוש באינטרנט	ללא שימוש באינטרנט	40	68	60	83
	עם שימוש באינטרנט	60	32	40	17
לימודים על תוכניים	עד 12 שנות לימוד ללא בגרות	32	54	45	68
	עם בגרות	23	15	18	10
	לימודים על-תוכניים	45	31	36	22
שנות נסיון בעבודה	פחות מחמש שנות נסיון	28	25	22	30
	מחמש שנות נסיון או יותר	72	75	78	70
שימוש ברכב	ללא שימוש ברכב	28	45	41	51
	עם שימוש ברכב	72	55	59	49
תעסוקה	לא עובד	30	56	44	76
	עובד	70	44	56	24
מספר נגדמים	10,042	2,166	1,409	757	12,223

נראה כי אוכלוסיית האנשים עם מוגבלויות, ובמיוחד אנשים עם מוגבלות קשה, היא מבוגרת יותר מאשר אוכלוסיית האנשים ללא מוגבלות. אחוז הנשים בעלות מוגבלות הינו גבוה יותר ביחס לשיעור באוכלוסיה הכללית. 35% מבין האנשים עם מוגבלות קשה ו-14% מבין האנשים עם מוגבלות בינונית הינם ערבים. שיעור הערבים באוכלוסייה הכללית עומד על 17%. ניתן להסביר פער זה, בין שיעור המצהירים על מוגבלות קשה ובין שיעור המצהירים על מוגבלות בינונית באוכלוסייה הערבית, על ידי צורת התיחסות החברה הערבית למוגבלות. נראה כי המגזר הערבי אינו מקבל לתוכו את האדם עם המוגבלות, וקיימות בו דעות קדומות ותפיסות סטריאוטיפיות כלפיו (נאון, 2009, עמ' 26-27). אלה

גוררים חשש ובושה להצהיר על מוגבלות. בעוד אנשים עם מוגבלות קשה אינם יכולים להתכחש או להסתיר את מוגבלותם, יתכן שאנשים עם מוגבלות בינונית מנסים להסתיר את מוגבלותם.

הנתונים בטבלא 3 מרמזים על כך שמאפיינים של ההון האנושי (ידיעת עברית, שימוש באינטרנט ולימודים על תיכונים) ומאפיינים של שימוש ברכב יסבירו במידה רבה את הפער באחוזי התעסוקה בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות. פחות אנשים עם מוגבלות יודעים עברית ברמה גבוהה, משתמשים באינטרנט, בעלי בגרות או לימודים על-תיכונים ומשתמשים ברכב במידה ניכרת יותר מאנשים ללא מוגבלות. הפער גדול יותר בעבור אנשים עם מוגבלות קשה. לעומת זאת, אחוז האנשים עם מוגבלות בעלי נסיון תעסוקתי גדול או שווה לחמש שנים הינו 75%, בעוד באוכלוסייה של אנשים ללא מוגבלות הוא עומד על 72%. הבדל זה ניתן להסביר על ידי מאפייני הגיל השונים של הקבוצות השונות.

טבלא 4: שיעורי תעסוקה (אחוזים), לפי מידת מוגבלות ומאפיינים נבחרים: בני 20-64, 2005-2006

ללא מוגבלות	עם מוגבלות	מוגבלות בינונית	מוגבלות קשה	כלל האוכלוסייה	
70	44	56	24	66	סה"כ עובדים
72	37	51	20	60	גילאים 50-64
70	50	59	29	67	גילאים 20-49
63	39	51	20	58	נשים
78	50	61	30	74	גברים
50	20	32	12	43	ערבים
74	51	60	31	70	יהודים ואחרים
47	24	41	11	38	לא יודעים עברית
73	50	59	32	69	יודעים עברית
58	33	45	18	51	ללא שימוש באינטרנט
79	68	72	53	78	משתמשים באינטרנט
60	33	48	17	53	עד 12 שנות לימוד ללא בגרות
62	45	51	25	60	עד 12 שנות לימוד עם בגרות
82	63	68	46	80	עם לימודים על-תיכונים
37	17	26	6	34	פחות מחמש שנות נסיון בעבודה
84	53	64	32	78	חמש או יותר שנות נסיון בעבודה
56	31	41	17	49	ללא שימוש ברכב
76	55	66	32	73	משתמשים ברכב
10042	2166	1409	757	12208	גודל המדגם

טבלא 4 מציגה את אחוז המשתתפים בשוק העבודה לפי משתנים נבחרים. בעוד מירב האנשים ללא מוגבלות עובדים (70%), פחות ממחצית מהאנשים עם מוגבלות עובדים (44%), וקיים פער בשיעור העובדים בקרב אנשים עם מוגבלות בינונית (56%) ואנשים עם מוגבלות קשה (24%). נראה כי גיל מהווה משתנה משמעותי יותר בעבור אנשים עם מוגבלות, בעוד שההבדל בשיעור המועסקים בין צעירים למבוגרים עומד על 13 נקודות אחוז אצל אנשים עם מוגבלות, אצל אנשים ללא מוגבלות הוא עומד על שתי נקודות אחוז.

נראה כי בחברה הערבית אנשים עם מוגבלות עובדים פחות, כך שהפרש בשיעור האנשים עם מוגבלות המועסקים בחברה הערבית מול החברה היהודית עומד על 31 נקודות אחוז, בעוד שבאוכלוסייה ללא מוגבלות הוא עומד על 24 נקודות אחוז. מגמה הפוכה ניתן לראות בתעסוקת נשים, ההפרש בשיעורי תעסוקה של נשים מול גברים נמוך יותר אצל אנשים עם מוגבלות לעומת אוכלוסיית האנשים ללא מוגבלות.

בדומה לאנשים ללא מוגבלות, מאפיינים של הון אנושי תורמים להעלאת שיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלות. בולט במיוחד הוא המשתנה לשימוש באינטרנט; 68% מבעלי המוגבלות המשתמשים באינטרנט עובדים. נראה כי נסיון תעסוקתי קודם מהווה גורם משמעותי להשתלבות בעבודה; 6% בלבד מבין האנשים על מוגבלות קשה ללא נסיון תעסוקתי קודם, הגדול או שווה לחמש שנים, עובדים, לעומת 32% עם נסיון תעסוקתי קודם. פער אף גדול יותר נצפה אצל האנשים עם מוגבלות בינונית (36 נקודות אחוז). עם זאת, הפער הגדול ביותר נצפה באוכלוסיית האנשים ללא מוגבלות ועומד על 47 נקודות אחוז, אולם נראה כי הוא נובע משיעורי תעסוקה נמוכים יחסית של צעירים ללא מוגבלות בגילאים 20-29, שיעורי תעסוקה נמוכים שניתן להסביר עקב שחרורם מהצבא ולימודים.

הנתונים התיאוריים מעידים על קשר בין מצב תעסוקתי להון אנושי, שימוש בתחבורה ונסיון קודם בעבודה. נראה כי הון אנושי ושימוש בתחבורה עשויים להסביר חלק מהפער בשיעורי התעסוקה בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות. כדי להבין את עוצמת השפעת המשתנים השונים וסדר השפעתם על מצבו התעסוקתי של אדם נערכו רגרסיות לוגיסטיות.

הסבר להבדלים בשיעור התעסוקה בין האוכלוסיות השונות – ללא מוגבלות, עם מוגבלות בינונית

ועם מוגבלות קשה.

תוצאות הניתוח הרב-משתני המוצגות בטבלא 5, הינן תוצאות הרגרסיה לכלל אוכלוסיית המדגם בגילאים 20-64 (כולל אנשים ללא מוגבלות, להוציא אנשים שהצהירו על היותם בפנסיה). התוצאות מוצגות בצורת יחסי הסיכויים (Odds Ratio), מדד אשר משמש לאומדן מידת ההשפעה וחוזק הקשר בין שני משתנים בינאריים. המשתנים מוגבלות והשכלה הם בעלי שלוש קטגוריות, בהן יחסי הסיכויים מחושבים ביחס ל מוגבלות קשה וללא בגרות, בהתאמה.

טבלא 5: יחסי הסיכויים (Odd ratio) מרגרסיה לוגיסטית למצב תעסוקתי, של משתנים נבחרים, כלל אוכלוסיית המדגם (n=12208), גילאים 20-64, הסקרים החברתיים 2005-2006

מאפיינים	מאפיינים סוציו-דמוגרפיים (מודל 1)	כולל מאפיינים של הון אנושי (מודל 2)	קשר לשוק העבודה (מודל 3)	נגישות לתחבורה (מודל 4)	כלל המאפיינים ללא מוגבלות (מודל 5)	כלל המאפיינים עם מוגבלות (מודל 6)
ללא מוגבלות	6.31**	4.55**	7.88**	5.34**		5.43**
מוגבלות בינונית	3.3**	2.86**	3.42**	3.12**		2.93**
גיל 20-46 או 50-64	1.18	1.12	2.35**	1.26**	2.54**	2.13**
מין	2.13**	2.2**	1.98**	2.07**	1.97**	1.98**
יהודי או ערבי	3.18**	1.84**	2.44**	3.2**	1.71**	1.66**
ידיעת עברית	--	1.81**	--	--	1.75**	1.53**
שימוש באינטרנט	--	1.8**	--	--	1.88**	1.74**
לימודים על תיכונים	--	2.45**	--	--	1.83**	1.67**
לימודי בגרות	--	1.18**	--	--	1.1**	1.03**
שנים ניסיון בעבודה גדול או קטן מ-5 שנים	--	--	9.52**	--	7.3**	7.98**
שימוש במכונית	--	--	--	2.54**	1.73**	1.61**
-2 Log likelihood	4,256,156	3,998,187	3,628,063	4,119,428	3,583,521	3,469,199
R ² (Pseudo) Cox & Snell	0.119	0.179	0.258	0.152	0.268	0.289
R ² (Pseudo) Nagelkerke	0.165	0.247	0.356	0.209	0.370	0.400
R ² (Pseudo) McFadden	0.099	0.153	0.232	0.128	0.242	0.265
אחוז הניבוי	73.8%	73.6%	75.7%	73.0%	76.6%	78.1%

BIC **: מובהקות חזקה מאוד * מובהקות חזקה
N = 12208 ; בעבור כל המשתנים, בכל הניתוחים, p<0.01 (2-Tailed)

התוצאות המוצגות בטבלא 5 תומכות בהשפעת המאפיינים של הון אנושי ונגישות לתחבורה על מנת להסביר את הפער בשיעור תעסוקה בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות. במודל הבסיס (מודל 1) יחס הסיכויים להיות מועסק לפי מוגבלות הינו 6.31 לאדם ללא מוגבלות ו-3.3 לאדם עם

מוגבלות בינונית ($p < 0.01$). לאחר הוספת המשתנים המתארים הון אנושי למודל הבסיס (מודל 2) (ידיעת עברית, שימוש באינטרנט והשכלה), יחסי הסיכויים יורדים ל-4.55 ו-2.86 בהתאמה ($p < 0.01$). שימוש ברכב (מודל 4) מוביל להקטנת יחסי הסיכויים של מוגבלות גם כן, ל-5.34 ו-3.12 בהתאמה ($p < 0.01$).

מידול ההשפעה של מספר שנות נסיון קודם בעבודה (מודל 3) הוביל להגדלת יחסי הסיכויים לתעסוקה ל-7.88 ו-3.42 (ללא מוגבלות ומוגבלות בינונית בהתאמה). הסבר אחד לכך ניתן על ידי השיעור הגבוה יחסית של אנשים עם מוגבלות בעלי נסיון תעסוקתי הגדול מחמש שנות תעסוקה (טבלא 3). עם זאת, מודל המכיל נסיין תעסוקתי מוביל להסבר בשונות הגבוה ביותר לעומת מודלים 2 ו-4 ($R^2(\text{Pseudo-McFadden}) = 0.23$) לעומת 0.15 ו-0.128 בהתאמה), ומראה את מידת השיפור הגבוהה ביותר, ביחס למודל הבסיס, לעומת מודלים 2 ו-4 ($R^2(\text{Pseudo}) - \text{Nagelkerke}$), $R^2(\text{Pseudo}) - \text{Cox \& Snell}$). יתכן שניסיון תעסוקתי לא מסביר את ההבדלים בשיעורי תעסוקה אצל אנשים עם מוגבלות לעומת אנשים ללא מוגבלות, אולם מהווה הסבר משמעותי להבדלים בין קבוצת האנשים העובדים לקבוצת האנשים הלא עובדים. חיזוק להשפעת הניסיון התעסוקתי ניתן לראות בהשוואת מודל המכיל את כל המשתנים הבלתי תלויים מלבד מוגבלות (מודל 5), לעומת מודל המכיל גם את מידת המוגבלות (מודל 6). בעוד שהשפעת שאר המשתנים יורדת או נשארת קבועה לאחר הוספת משתנה המוגבלות, השפעת שנות נסיון בעבודה גדלה.

גם בהתייחס לאוכלוסיית האנשים עם מוגבלות בנפרד (טבלא 6), התוצאות תומכות בהשפעת המאפיינים של הון אנושי ונגישות לתחבורה על מנת להסביר את הפער בשיעורי תעסוקה של אנשים עם מוגבלות קשה לעומת אנשים עם מוגבלות בינונית. כמו כן, התנהגות יחס הסיכויים של המשתנה מוגבלות, עם הוספת המשתנה המורה על נסיון תעסוקתי מעידה, כמו במודל הקודם, על חשיבותו של המשתנה "נסיון בעבודה" להסברת ההבדלים בין קבוצת האנשים העובדים לעומת קבוצת האנשים שלא עובדים, אך לא בהכרח להסברת ההבדל בשיעורי התעסוקה של אנשים עם מוגבלות בינונית ואנשים עם מוגבלות קשה.

טבלא 6: יחסי הסיכויים (Odd ratio) מרגריה לוגיסטית למצב תעסוקתי, של משתנים נבחרים, אנשים עם מוגבלות (n=2166), גילאים 20-64, הסקרים החברתיים 2005-2006

מאפיינים	מאפיינים סוציו דמוגרפיים (מודל 1)	כולל מאפיינים של הון אנושי (מודל 2)	קשר לשוק העבודה (מודל 3)	נגישות לתחבורה (מודל 4)	כל המאפיינים ללא מוגבלות (מודל 5)	כל המאפיינים עם מוגבלות (מודל 6)
מוגבלות בינונית	3.06**	2.6**	3.14**	2.86**		2.66**
גיל 20-46 או 50-64	1.61**	1.45	2.31**	1.76**	2.45**	2.17**
מין	1.71**	1.7**	1.48*	1.61**	1.41**	1.41
יהודי או ערבי	3.8**	2.21**	3.22**	3.89**	2.54**	2.19**
ידיעת עברית		1.72*			1.58**	1.43
שימוש באינטרנט		2.17**			2.11**	2.03**
לימודים על תיכונים		2.18**			1.79**	1.63*
לימודי בגרות		1.08**			1.1**	1.04*
שנים ניסיון בעבודה גדול או קטן מ-5 שנים			6**		5.27**	5.5**
שימוש במכונית				2.76**	2.03**	1.97**
-2 Log likelihood	811,063	762,675	751,686	777,188	723,863	700,652
R ² (Pseudo) - Cox & Snell	0.153	0.212	0.225	0.195	0.256	0.282
R ² (Pseudo) - Nagelkerke	0.205	0.284	0.301	0.261	0.343	0.377
R ² (Pseudo) - McFadden	0.121	0.174	0.186	0.158	0.216	0.241
אחוז הניבוי	67.4%	70.3%	70.1%	67.6%	71.1%	73.6%

BIC: ** מובהקות חזקה מאוד * מובהקות חזקה
N = 2166 ; p<0.01 (2-Tailed) בעבור כל המשתנים, בכל הניתוחים

בעבור אנשים עם מוגבלות, סדר השפעת המשתנים על ההסתברות להיות מועסק הוא כזה, ההופך את הניסיון התעסוקתי למרכיב המשמעותי ביותר (טבלא 6, מודל 6), יחס הסיכויים של אדם עם מוגבלות להיות מועסק הוא 5.5 כאשר יש לו 5 שנים ויותר של ניסיון תעסוקתי לעומת פחות מכך. אחריו בחשיבות היא מידת המוגבלות, עם יחס סיכויים של 2.7 של מוגבלות בינונית לעומת קשה. במקום השלישי נמצא הלאום, עם יחס סיכויים של 2.2 של יהודי לעומת ערבי; מקום מכובד זה יכול להעיד על הבדלים תרבותיים בהתייחסות החברה הערבית לאנשים עם מוגבלות ו/או על אפליה כפולה המופעלת כלפי ערבים עם מוגבלות. את המקום הרביעי בחשיבות תופס משתנה הגיל; יחס הסיכויים של אדם עם מוגבלות להיות מועסק אם הוא מתחת לגיל 49, לעומת מעל גיל זה, הוא 2.2. יתכן שהדבר נובע מקשיים גדולים יותר להתמודד עם מוגבלות בגילאים מבוגרים יותר ו/או על התייחסות החברה למבוגרים עם מוגבלות. אחריהם, שימוש באינטרנט, שימוש ברכב, לימודים על-תיכונים, ידיעת עברית, מין וסיום לימודים עם בגרות.

ההבדלים בגורמים המשפיעים על תעסוקה ובמידת השפעתם בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא

מוגבלות:

טבלא 7 מציגה שתי רגרסיות שונות, האחת מציגה את השפעת המשתנים הנבחרים על מצב התעסוקה של אנשים עם מוגבלות והשנייה על אנשים ללא מוגבלות. נמצא כי כל המשתנים משפיעים על הסתברות הקבוצות להעסקה ($p < 0.01$). השוואה בין רגרסיות לוגיסטיות שונות דורשת זהירות

רבה. השוואה שכזו יכולה להיות על סדר השפעת המשתנים הבלתי תלויים, על המשתנה התלוי. לא ניתן להשוות את מידת עוצמת ההשפעה בין הרגרסיות השונות (Long, 1997). מטבלא 7 ניתן ללמוד, כי בשתי הקבוצות הגורם המשפיע במידה הגדולה ביותר על הסיכוי להיות מועסק הוא ניסיון קודם בשוק העבודה. בעוד שרוב המשתנים משפיעים בסדר השפעה דומה, בולטים המשתנים גיל ולאום. נראה כי השפעת מין ולאום התהפכה בין שתי הקבוצות. יחס הסיכויים של מין הוא הקטן ביותר בקבוצת האנשים עם מוגבלות והשני

טבלא 7: יחסי הסיכויים (Odd ratio) מרגרסיה לוגיסטית למצב תעסוקתי, של משתנים נבחרים, אנשים עם מוגבלות (n=2166) מול אנשים ללא מוגבלות (n=10,042), גילאים 20-64, הסקרים החברתיים 2005-2006

מאפיינים	אנשים עם מוגבלות	אנשים ללא מוגבלות
גיל 20-46 או 50-64	2.45**	2.13**
מין	1.41**	2.2**
יהודי או ערבי	2.54**	1.52**
ידיעת עברית	1.58**	1.54**
שימוש באינטרנט	2.11**	1.69**
לימודים על תיכונים	1.79**	1.68**
לימודי בגרות	1.1**	1.07**
שנים ניסיון בעבודה גדול או קטן מ-5 שנים	5.27**	8.61**
שימוש במכונית	2.03**	1.52**
-2 Log likelihood	723,863	2,756,587
R ² (Pseudo)-Cox & Snell	0.256	0.255
R ² (Pseudo)- Nagelkerke	0.343	0.363
R ² (Pseudo) - McFadden	0.216	0.243
גודל המדגם	N=2166	N=10,042
אחוז הניבוי	71.7%	79.1%

BIC: ** מובהקות חזקה מאוד * מובהקות חזקה
p<0.01 (2-Tailed) בעבור כל המשתנים, בכל הניתוחים

בגודלו אצל אנשים ללא מוגבלות; לעומת זאת, יחס הסיכויים של משתנה הלאום הוא השני בגודלו אצל אנשים עם מוגבלות, לעומת השביעי מתוך שמונה אצל אנשים ללא מוגבלות. שימוש ברכב מקבל דירוג גבוה יותר אצל אנשים עם מוגבלות (5) לעומת אנשים ללא מוגבלות (8), עובדה המעידה על החשיבות בשימוש בתחבורה אישית בעבור אנשים עם מוגבלות.

טבלא 8: יחסי הסיכויים (Odd ratio) מרגרסיה לוגיסטית למצב תעסוקתי, של משתנים נבחרים, נשים עם מוגבלות (n=1,190) וגברים עם מוגבלות (n=976), גילאים 20-64, הסקרים החברתיים 2005-2006

מאפיינים	נשים עם מוגבלות	גברים עם מוגבלות
גיל 20-46 או 50-64	2.39**	3.04**
מין	2.12**	2.38**
יהודי או ערבי	3.85**	1.76
ידעת עברית	1.44	1.49
שימוש באינטרנט	2.34**	1.77
לימודים על תיכונים	1.61	1.77**
לימודי בגרות	1.24	1.45**
שנים ניסיון בעבודה גדול או קטן מ-5 שנים	5.39**	4.96**
שימוש במכונית	1.28	3.28**
-2 Log likelihood	360,229	331,520
R ² (Pseudo) - Cox & Snell	0.296	0.265
R ² (Pseudo) - Nagelkerke	0.401	0.353
R ² (Pseudo) - McFadden	0.262	0.222
גודל המדגם	N=1190	N=976
אחוז הניבוי	75.5%	74.4%

BIC: ** מובהקות חזקה מאוד * מובהקות חזקה

טבלא 8 מציגה רגרסיות שנעשו על נשים עם מוגבלות וגברים עם מוגבלות בנפרד. בעוד אצל נשים וגברים ניסיון תעסוקתי תופס את המקום הראשון בחשיבות, וחומרת המוגבלות את המקום השלישי, סדר החשיבות משתנה בין המינים. כך, אצל נשים חשיבות הלאום גדולה ותופסת את המקום השני, בעוד שאצל גברים הלאום ממוקם במקום השביעי מתוך תשעה משתנים ומאבד מובהקות ($p=0.06$). הדבר נובע, כנראה, משיעור ההשתתפות הנמוך של נשים ערביות בשוק העבודה, מגמה שהינה חזקה יותר בקרב נשים

ערביות עם מוגבלות, שביניהן שיעור התעסוקה עומד על 6% בלבד. שימוש ברכב תופס את המקום השני אצל גברים, לעומת המקום השמיני והאחרון אצל נשים.

טבלא 9 מציגה רגרסיות שנעשות על אנשים עם מוגבלות בעלי השכלה על-תיכונית (n=715) ועל אנשים עם מוגבלות בעלי השכלה על-תיכונית עם וללא בגרות (n=1451)². הבדלים גדולים בדירוג החשיבות ניתן לראות בהשפעת הלאום ובהשפעת השימוש ברכב. בעוד שבקרב בעלי השכלה על-תיכונית הלאום תופס את המקום השמיני והאחרון ומאבד את מובהקותו, אצל אלה שאינם בעלי השכלה על-תיכונית הלאום ממוקם

טבלא 9: יחסי הסיכויים (Odd ratio) מרגרסיה לוגיסטית למצב תעסוקתי, של משתנים נבחרים, השכלה על תיכונית (n=750) השכלה תיכונית עם וללא השלמת בגרות (n=1451), גילאים 20-64, הסקרים החברתיים 2005-2006

מאפיינים	בעלי השכלה על תיכונית	השכלה תיכונית וזכאים לבגרות
מוגבלות בינונית	2.21*	2.90
גיל 20-46 או 50-64	2.37**	2.00
מין	1.40	1.38
יהודי או ערבי	1.10	2.41
ידיעת עברית	1.16	1.42
שימוש באינטרנט	2.09*	1.97
שנים ניסיון בעבודה גדול או קטן מ-5 שנים	3.13*	6.21
שימוש במכונית	2.57**	1.78
-2 Log likelihood	232,090	464,750
R ² (Pseudo)-Cox & Snell	0.186	0.264
R ² (Pseudo)-Nagelkerke	0.254	0.362
R ² (Pseudo)-McFadden	0.156	0.235
	N=715	N=1451
אחוז הניבוי	72.8%	74.9%

BIC: ** מובהקות חזקה מאוד * מובהקות חזקה

של אדם עם השכלה גבוהה לחפש את עיסוקיו רחוק יותר ממקום מגוריו. בנוסף, נראה כי מידת המוגבלות משפיעה פחות על הסיכוי להיות מועסק כאשר אדם הוא בעל השכלה גבוהה, בעוד שאצל אנשים עם מוגבלות ללא השכלה גבוהה מידת המוגבלות לוקחת את המקום השני בחשיבות; בעבור אנשים עם השכלה גבוהה מידת המוגבלות ממוקמת במקום הרביעי.

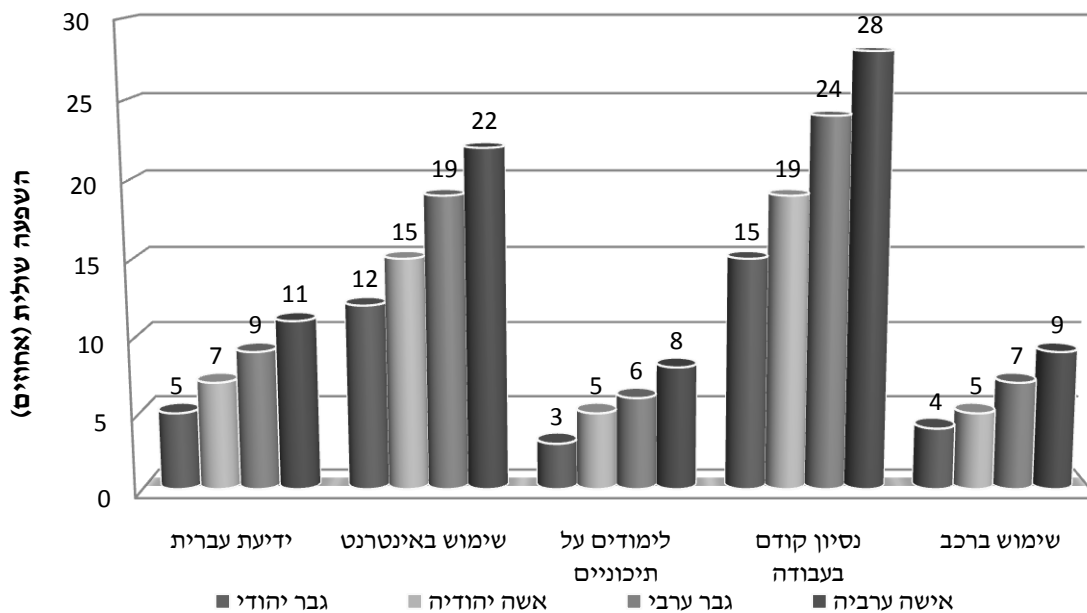
במקום השלישי ונשאר מובהק, אחרי רמת המוגבלות. הדבר מעיד על האפשרויות הגלומות בהשכלה, שמאפשרת לאוכלוסייה הערבית להתמודד עם האפליה והיחס המופנים לערבים עם מוגבלות, מבפנים ומבחוץ. לעומת זאת, שימוש ברכב תופס את המקום השני אצל אנשים עם מוגבלות בעלי השכלה על-תיכונית לעומת המקום השישי מתוך שמונה אצל אנשים עם מוגבלות ללא השכלה גבוהה. הדבר יכול להעיד הן על אפשרויות ניידות גבוהות יותר של אנשים בעלי השכלה גבוהה, בגלל יכולת השתכרות גבוהה יותר, והן על הצורך

² לא מוצגות רגרסיות נפרדות לאנשים עם בגרות ולאנשים ללא בגרות מאחר ולא נמצאו הבדלים משמעותיים בתוצאות הרגרסיות לשתי הקבוצות בנפרד ומאחר גודל המדגם מכיל מספר קטן מדי של אנשים שסיימו בגרות (n=319).

פוטנציאל ההשפעה של המשתנים השונים על הסיכוי להיות מועסק

הבנת מידת ההשפעה של המשתנים השונים על ההסתברות לתעסוקה של אנשים עם מוגבלות תאפשר להבין את פוטנציאל ההשפעה של תוכניות שונות המכילות את המרכיבים הנחקרים, ותאפשר להבין את פוטנציאל ההשפעה של תוכניות המופעלות על קבוצות אוכלוסיה שונות (נשים או גברים, ערבים או יהודיים).

תרשים 3: פוטנציאל ההשפעה של משתנים נבחרים, על הסיכוי להיות מועסק לפי מין ולאום (אחוזים)

כדי להבין ביתר פשטות את השפעת המשתנים השונים על תעסוקת אנשים עם מוגבלות, מקדמי הרגרסיה להסתברויות הומרו כך שייצגו את ההשפעה השולית להסתברות ההעסקה של אדם עם מוגבלות, בהקניית אחד מהמשתנים ברגרסיה, אם זה היה חסר לו. תרשים 3 מציג את התוספת המשוערת להסתברות להעסקת אדם עם מוגבלות, אם ערך אחד מהמשתנים יוחלף, כאשר שאר המשתנים מוחזקים על ערך של אדם "טיפוסי", לכל הדגימה של אנשים עם מוגבלות (n=2166) (Petersen, 1985).

פירוט דמויות האדם ה"טיפוסי" שנבחרו מוצגות בטבלא 10. כך לדוגמא בעמודה הראשונה של טבלא 10 מוצגת דמות של אדם אשר משתמש באינטרנט, שאינו בעל השכלה על תיכונית, שיש לו יותר מארבע שנים ניסיון בעבודה ושהוא לא משתמש ברכב פרטי. ניתוח הנתונים עונה על השאלה: מה היא התוספת בהסתברות לתעסוקה של אותו אדם שרמת העברית שלו היתה ירודה לאחר שרמת העברית שלו השתפרה? בכך, ניתוח זה מתייחס לשאלה: מהו פוטנציאל ההשפעה של תוכניות הנותנות

טבלא 10: מאפיינים של האדם ה"טיפוסי" שנבחר לתאור התוספת השולית להסתברות להיות מועסק, של המשתנים השונים

שימוש ברכב	ניסיון עבודה	לימודים על תיכוניים	כישורי מחשב	ידע עברית	מאפיינים	
					ערך 0	ערך 1
1	1	1	1	0/1	רמה נמוכה בעברית	יודע עברית
1	1	1	0/1	1	לא משתמש באינטרנט	משתמש באינטרנט
0	1	0/1	0	0	ללא לימודים על תיכוניים	לימודים על תיכוניים
1	0/1	1	1	1	ללא ניסיון עבודה הגדול מ-4 שנים	עם ניסיון עבודה הגדול מ-4 שבוע
0/1	0	0	0	0	לא משתמש ברכב	משתמש ברכב

מענה לגורם מסוים על התעסוקה של אנשים עם מוגבלות?

תרשים 3 מציג את השפעת המשתנים ידע בעברית, שימוש באינטרנט, לימודים על-תיכוניים, ניסיון עבודה ושימוש ברכב פרטי על אנשים עם מוגבלות בארבע קבוצות: גברים יהודים, נשים יהודיות, גברים ערבים ונשים ערביות. מניתוחים קודמים התגלה, כי השפעת קבלת תעודת בגרות היא הנמוכה ביותר מבין כלל המשתנים, לכן משתנה זה הושמט מהניתוח המוצג. כדי לפשט את ניתוח הנתונים, הנתונים מבוססים על רגרסיה שאינה כוללת משתנים המתארים את גיל האדם ואת רמת מוגבלותו (פרטי הרגרסיה מתוארים בטבלא 11).

טבלא 11: רגרסיה לוגיסטית למצב תעסוקתי, של משתנים נבחרים, אנשים עם מוגבלות (n=2166), גילאים 20-64, הסקרים החברתיים 2005-2006 (שימשה לחישוב התוספת השולית להסתברות העסקה (תרשים 3))

מאפיין	יחסי הסיכויים
מין	1.44*
יהודי או ערבי	2.12**
ידעת עברית	1.68*
שימוש באינטרנט	2.65**
לימודים על תיכוניים	1.64**
שנים ניסיון בעבודה גדול או קטן מ-5 שנים	4.05**
שימוש במכונית	1.81**
אחוז הניבוי	71.4%

R² (Pseudo) - Cox & Snell=0.232; Nagelkerke=0.311; McFadden=0.192

BIC: ** מובהקות חזקה מאוד * מובהקות חזקה

p<0.01 (2-Tailed) בעבור כל המשתנים, בכל הניתוחים; N = 2166

כמו בניתוחים הקודמים, ניסיון בעבודה הוא בעל ההשפעה הגדולה ביותר לכל קבוצות האוכלוסייה. כישורי מחשב תופסים את המקום השני, כשאחריהם שימוש ברכב, לימודים על-תיכוניים וידיעת עברית. מידת ההשפעה של המשתנים השונים, שונה בקבוצות השונות. ההשפעה הגדולה ביותר היא על נשים ערביות לכל המשתנים. אחריהן, לפי הסדר, גברים ערבים, נשים וגברים יהודים. נראה שההשפעה הגדולה ביותר היא על האוכלוסיות הפגיעות ביותר באוכלוסיה, כך שכל תוספת מובילה להשפעה שולית גדולה יותר ובעצם משפיעה בעוצמה חזקה יותר על הסיכוי להיות מועסק. כך משתלבים יחדיו שיעורי התעסוקה הנמוכים של נשים ערביות בכלל ושל נשים ערביות עם מוגבלות בפרט, השפעתו הגדולה של משתנה הלאום וההשפעה הקטנה יחסית של משתנה המגדר לקבוע את סדר "פגיעותן" של האוכלוסיות השונות בישראל בקשר לשוק העבודה, וכתוצאה מכך את הפוטנציאל של אותן קבוצות.

מסקנות ודיון

מסקנות תיאורטיות

ניתוח הנתונים מספק עדות חזקה לכך שבקרב אנשים עם מוגבלות שיעורי התעסוקה הנמוכים, בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות, מונעים, בין היתר, מהבדלים בהון אנושי (השכלה, ידיעת עברית ושימוש באינטרנט) וכן מהבדלים בשימוש בתחבורה אישית. לא נמצאו עדויות לכך שהבדלים הנוגעים למספר שנים בשוק העבודה משפיעים על שיעורי התעסוקה הנמוכים של אנשים עם מוגבלות בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות.

השוואת השפעת המשתנים השונים על תעסוקה של אנשים עם מוגבלות ואנשים ללא מוגבלות מגלה, כי המשתנים המתארים מין ולאום הם הפוכים בסדר השפעתם בשתי הקבוצות. אצל אנשים עם מוגבלות המשתנה המתאר מין הוא המשפיע הפחות ביותר מבין המשתנים, והמשתנה המתאר לאום גבוה בחשיבותו. הבדל זה יכול להעיד על אפליה כפולה שחווים ערבים עם מוגבלות. בנוסף, נראה ששימוש ברכב מקבל דירוג גבוה יותר אצל אנשים עם מוגבלות לעומת אנשים ללא מוגבלות, עדות לחשיבות שבשימוש בתחבורה אישית בעבור אנשים עם מוגבלות, במיוחד בהתחשב בחוסר ההשפעה של תחבורה ציבורית על הסיכוי להיות מועסק.

ניתוח הנתונים על אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות בנפרד מוביל למסקנה, כי ניסיון תעסוקתי קודם הוא המרכיב המשמעותי ביותר לניבוי מצבו התעסוקתי של הפרט. אחריו לפי הסדר: חומרת המוגבלות, לאום, גיל, שימוש באינטרנט, שימוש ברכב, לימודים על-תיכוניים, ידיעת עברית, מין וסיום בגרות.

ניתוח הנתונים לנשים וגברים בנפרד מראה, כי בעבור נשים עם מוגבלות שימוש ברכב אינו תופס מקום גבוה בחשיבותו לניבוי תעסוקה. לעומתן, אצל גברים זהו הגורם המשפיע ביותר, אחרי ניסיון תעסוקתי קודם. ניתוח נתונים נוסף, המחלק את האוכלוסייה לפי דרגת ההשכלה, מבליט את החשיבות לשימוש ברכב בעבור אוכלוסיית האנשים עם השכלה גבוהה דווקא, לעומת חשיבות מופחתת בהרבה בעבור אלה ללא השכלה גבוהה. הדבר יכול להעיד הן על אפשרויות נידות גבוהות יותר של אנשים בעלי השכלה גבוהה והן על הצורך של אדם עם השכלה גבוהה לחפש את עיסוקיו

רחוק יותר ממקום מגוריו. כמו כן, ניתן לראות כי השכלה גבוהה מובילה להתמודדות אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות עם הקשיים הנובעים ממוגבלותם להיכנס לשוק העבודה, ובפרט האוכלוסייה הערבית, שהשכלה מאפשרת לה להתמודד עם אפליה כפולה.

נראה שהגורמים השונים משפיעים במידה שונה על קבוצות שונות בחברה הישראלית. ההשפעה הגדולה ביותר היא על נשים ערביות לכל המשתנים. אחריהן, לפי הסדר, גברים ערבים, נשים יהודיות וגברים יהודים. נראה שההשפעה הגדולה של המשתנים השונים היא על האוכלוסיות הפגיעות ביותר באוכלוסייה הישראלית, כך שכל תוספת שולית מובילה ליתרון יחסי גדול יותר ומשפיעה בעוצמה חזקה יותר על הסיכוי להיות מועסק.

השלכות על מדיניות

השלכות מדיניות הנובעות ממחקר זה עוסקות בנוהגים, תהליכים ושיטות עבודה מומלצים (Best Practice) לשילוב אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה, ובגורמים הקשורים לשירותי התמיכה של שוק העבודה הכללי הדרושים לשילובם של כלל האוכלוסיה בתעסוקה ושל אנשים עם מוגבלות בפרט.

נוהגים, תהליכים ושיטות עבודה מומלצים (Best Practice):

ניסיון תעסוקתי – ניסיון תעסוקתי קודם התגלה כמרכיב החשוב ביותר בניבוי סיכויי של אדם עם מוגבלות להיות מועסק; חשיבותו היא אף גדולה ממידת מוגבלותו של הפרט. בעבור אנשים עם מוגבלות רכישת ניסיון תעסוקתי עלולה להתקל בקשיים אישיים הקשורים למוגבלות, קשיים אישיים הקשורים לתחושת המסוגלות וקשיים חיצוניים הקשורים לסטיגמה ואפליה המופנות כלפי אנשים עם מוגבלות (פרמון, 2010; White, 2005). תוכניות המקנות ניסיון תעסוקתי מתמשך מאפשרות לאדם להכיר מקרוב את שוק העבודה, לפתח מיומנויות הדרושות לעבודה ולפתח קשרים עם מעסיקים עתידיים. לכן על תוכניות המכוונות לשילובם של אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה להכיל מרכיב המקנה ניסיון מתמשך בעבודה ובניית הקשר של הפרט עם מקום עבודה ועם שוק העבודה. עבור רבים מבעלי המוגבלות יצירת ניסיון ארוך טווח עם שוק העבודה דורשת תמיכה מתמשכת בפרט לפני כניסתו לשוק העבודה, לאחר השתלבותו ואחרי השתלבותו. תמיכה שכזו מאפשרת לאנשים עם

מוגבלות להישאר בשוק העבודה ולהגדיל את שכרם (Decker & Craig, 1995). דוגמא אחת לתוכנית שכזאת, שהוכיחה את הצלחתה בארץ ובעולם, היא תעסוקה נתמכת. התעסוקה הנתמכת מתמקדת במערכת התמיכה וההכשרה הדרושה כדי להבטיח את תעסוקתם של אנשים עם מוגבלות (רימרמן א' , 1994). היא מאפשרת לעובד להשתלב בעבודה בשוק הפתוח ולהתמיד בה בעזרת הכשרה לקראת העבודה ומספקת תמיכה וליווי לאורך תקופת העבודה. תדירות הליווי משתנה לפי צורכי העובד בנקודות זמן שונות (רבקין, נגה, & אברהם, 2010). כך, היא מציעה אפשרות תעסוקתית לאנשים שבאופן מסורתי היו נחשבים כבלתי ניתנים להעסקה בשוק הפתוח, כולל אנשים עם פיגור שכלי, אוטיזם ומוגבלות פיזית או נפשית (Rusch & Hughes, 1989). מחקרים מראים כי לתעסוקה נתמכת אחוזי הצלחה גבוהים להשמה של אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה החופשי (Becker, Xie, McHugo, Halliday, & Martinez, 2006), וכי שיטה זאת מוכיחה יעילות כלכלית בהשוואה לשיטות אחרות, שמטרתן השמה בעבודה (Cimera, 2007). נראה כי בישראל קיים פוטנציאל משמעותי לשילוב אנשים בשוק העבודה דרך תעסוקה נתמכת. בשנים האחרונות משרד הרווחה עמל על תוכנית להרחבת השימוש בתעסוקה נתמכת; עם זאת, נראה כי בירוקרטיה רבה ואינטרסים אישיים מונעים הרחבה של התוכנית (גולן, 2010).

לאורך זמן ההמתנה בין זמן הפגיעה/רכישת המוגבלות ובין זמן הקליטה המחודשת בשוק העבודה השפעה על סיכויי של הפרט להיקלט שנית בעבודה (Waddell, 2003; Lancourt, 1992). תוכניות שנועדו להגביר את השתתפותם של אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה מנסות לקצר את זמן זה, מתוך הבנה שככל שזמן ההמתנה עד החזרה לעבודה גדול יותר, כך סיכויי הפרט להשתלבות בשוק העבודה נמוכים יותר (OECD, 2007). בישראל, אדם עם מוגבלות, אשר תובע גמלת נכות מביטוח לאומי, נדרש להוכיח כי אינו יכול להשתלב בשוק העבודה. כפועל יוצא מכך מופעל תמריץ שלילי משמעותי על אותו אדם לחזור בהקדם האפשרי לתעסוקה, מאחר שחזרה שכזאת משמעותה איבוד זכאותו לגמלת נכות. על מדיניות ציבורית שנועדה להוביל לשילוב אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה להתחשב בעובדה זאת. לכן, פעולות אשר יובילו לחיזוק הקשר בין הפרט ושוק העבודה לאחר רכישת המוגבלות (כגון, מתן יעוץ תעסוקתי בסמיכות לזמן הפגיעה) והפרדת גדולה יותר בין קריטריון הזכאות לגמלת נכות

לבין התעסוקה עצמה עתידות להוביל לכניסה מהירה יותר לשוק העבודה של אנשים אשר ירכשו מוגבלות בעתיד.

השימוש באינטרנט – המקום הבולט שתופס המשתנה המתאר שימוש באינטרנט מעיד על צורך ויכולת להשתמש בתקשורת האלקטרונית לקידום תעסוקה אצל אנשים עם מוגבלות. עם זאת, יש לציין כי חלק מהשפעתו נובעת ממולטי-קולניריות עם משתנה המתאר ידע באנגלית. התקשורת האלקטרונית מאפשרת לפתוח נתיבים חדשים ומשופרים לתקשורת בין עובד ומעביד, היא משנה את הדרך שבה עובד מוצא עבודה ומעביד מחפש עובדים; היא גם עתידה לשנות את צורת העבודה, מאחר שזאת תהיה מסופקת יותר ויותר דרך האינטרנט. ולבסוף, הדרישה לכוח עבודה עתידה להיות מושפעת פחות ממצב השוק המקומי (Autor, 2001). את תחילת שינויים אלה אנו רואים היום. השפעתם יכולה להיות השפעה משמעותית על אנשים עם מוגבלות, מאחר שהם מאפשרים לאדם עם מוגבלות להתמודד עם חסמים הקשורים למוגבלות עצמה, חסמים הקשורים לתקשורת וחסמים הקשורים להתקשרות עם מעסיקים פוטנציאליים. על כן, לתוכניות המספקות הכשרה לשימוש באינטרנט ואת הטכנולוגיה הדרושה לשם כך, עתידה להיות השפעה גדולה על שיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלות.

ידיעת עברית – חשיבות ידיעת השפה העברית והשפעתה על השתתפות בשוק העבודה תואמות מחקרים קודמים, המראים קשר בין ידיעת השפה המדוברת במקום המגורים, אף שהיא לא היחידה בשימוש נרחב (Rendon, 2007) וידיעת שפות נוספות (Cornwell & Inder, 2008) להשתתפות בשוק העבודה. נראה שאחוז האנשים שאינם יודעים עברית ברמה בינונית ומעלה גדול במידה משמעותית בקרב אנשים עם מוגבלות לעומת אנשים ללא מוגבלות (טבלא 3). עוד ניתן לראות, שבעבור אנשים עם מוגבלות ללימוד השפה עברית חשיבות גבוהה על פני לימודים על תוכניים ושימוש ברכב פרטי (תרשים 3). לתוכניות המספקות לימוד והעשרה של השפה העברית, בעבור אנשים הנדרשים לכך, עתידה להיות השפעה חיובית משמעותית על הסיכוי של אדם עם מוגבלות להשתתף בשוק העבודה.

ילדים עם מוגבלות - לאור גילוי השפעתם של המשתנים השונים, נראה כי יש לשים לב במיוחד לאוכלוסיית הילדים עם מוגבלות. בשנת 2009 כ-50 אלף ילדים היו רשומים למסגרות של חינוך מיוחד (ללא המסגרות החוץ ביתיות), 61% מאותם ילדים בגלל לקות פיזית ויותר הילדים בגלל לקות למידה.

ההערכה היא כי שכששת אלפים ילדים יוצאים מדי שנה ממערכות של חינוך מיוחד³ אל שוק העבודה, כאשר רבים מהם פונים לקבלת קצבאות נכות והבטחת הכנסה. ב-2009 24 אלף ילדים קיבלו גמלת נכות מביטוח לאומי. בסקר ארצי על ילדים עם נכויות בישראל התגלה כי 12.8% מהילדים מוגדרים על ידי הוריהם כסובלים ממחלה כרונית או מנכות המשפיעה על תפקודם היומיומי (נאון, 1998).

הבחירות התעסוקתיות והלימודיות של צעירים במהלך תקופת המעבר מנעורים לבגרות וההזדמנויות הפתוחות בפניהם בשוק העבודה הינן בעלות השפעה מכרעת על מידת הצלחתם בשוק העבודה לטווח הארוך (Sum, 2010). ניתן לשער שבעבור נערים ונערות עם מוגבלות ההשפעה היא גדולה אף יותר. בהתאם לתוצאות מחקר זה, מומלץ על בניית תוכניות מעבר אישיות רב-שנתיות לתלמידים בעלי מוגבלויות ממערכת הלימודים אל שוק העבודה. על התוכנית לשלב ניסיון תעסוקתי בשוק הפתוח עוד בזמן לימודיהם, לימוד מיומנויות טכנולוגיות ועזרה ומימון לצורך הכשרה מקצועית, לימודים או השתלמויות. בכך, תוכניות מעבר שכאלה תאפשרנה לתלמידים עם מוגבלות להתגבר על חלק ממכשולי ההתחלה ולפתח ניסיון תעסוקתי משמעותי (Decker & Craig, 1995).

החברה הערבית – תוצאות הניתוח מראות כי באוכלוסייה הערבית קיים פוטנציאל ההשפעה הגבוה ביותר על שיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלות. 22% מהאנשים עם מוגבלות הינם ערבים, מתוכם 25% מועסקים, בהשוואה ל-56% בקרב יהודים עם מוגבלות.

תוכניות ממוקדות ומותאמות לאוכלוסייה הערבית, המכילות מרכיבים של הכשרה מקצועית, ניסיון מעשי, הדרכה על שימוש בתקשורת אלקטרונית וידעית עברית, בשילוב עם שיפור מערך התחבורה באזור המגורים, עתידות להעלות את שיעור העובדים. בנוסף, מניתוח הנתונים עלה צורך בפיתוח מודעות רבה יותר לגבי מוגבלות בתוך החברה הערבית, ולהפחתת דעות קדומות ותפיסות סטריאוטיפיות על אנשים עם מוגבלות.

³ לפי חוק חינוך מיוחד, תשמ"ח – 1988, ילד בעל צרכים מיוחדים מוגדר כ"אדם בגיל שלוש עד עשרים ואחת, עם לקות משמעותית, שבגינה מוגבלת יכולתו להתנהגות מסתגלת והוא נזקק לחינוך מיוחד. כאשר לקות היא לקות גופנית, שכלית, נפשית, רגשית-התנהגותית, חושית, קוגניטיבית או שפתית או לקויות התפתחותיות כוללניות".

גורמים הקשורים לשירותי התמיכה של שוק העבודה הכללי הדרושים לשילובם של כלל האוכלוסיה בתעסוקה ושל אנשים עם מוגבלות בפרט:

לימודים תיכוניים, מקצועיים ועל-תיכוניים – עדות לשחיקת ערך הלימודים אנו רואים בהשפעה הנמוכה של סיום בגרות ולימודים על-תיכוניים. סיום בגרות השפיע במידה הקטנה ביותר מבין כל המשתנים, עם יחס סיכויים של 1.04 של אדם עם בגרות להיות בעבודה לעומת אדם ללא בגרות להיות בעבודה (טבלא 6, מודל 6). לימודים על-תיכוניים תופסים מקום שביעי בלבד מתוך עשרה משתנים. עם זאת, נראה כי השכלה בעבור אדם עם מוגבלות מהווה גורם מפתח בהשתלבותו בשוק העבודה. עדות לכך אנו רואים בהחלשת ההשפעה היחסית של מידת המוגבלות על בעלי השכלה על-תיכונית לעומת אלה שאינם בעלי השכלה על-תיכונית (טבלא 9). עוד ניתן לראות, כי מרכיבים שונים של הון אנושי, שביניהם השכלה, מסבירים חלק מהפער בשיעורי תעסוקה, בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות (טבלא 5). לכן, קידום השכלה גבוהה, המתמקד במקצועות ישומיים בשוק העבודה, עתיד להוביל להעלאת שיעורי התעסוקה אצל אנשים עם מוגבלות.

שימוש ברכב ותחבורה ציבורית – תוצאות ניתוח הנתונים מעידות על החשיבות שבשימוש בתחבורה אישית ליציאה לעבודה. לכן, נקיטת אמצעים המקלים ומעודדים אנשים עם מוגבלות לשימוש ברכב פרטי עתידה להוביל להשפעה חיובית על השתתפותם בשוק העבודה. עם זאת, לאור העלויות הגבוהות הנובעות מכך ולאור הנטיה ההולכת וגוברת לעודד את הפחתת השימוש בתחבורה אישית, מדיניות המעודדת שימוש ברכב פרטי איננה עתידה לצלוח. ניתוח הנתונים מראה כי תחבורה ציבורית אינה מהווה גורם המשפיע בצורה חיובית על תעסוקה בישראל, לאנשים עם מוגבלות ולאנשים ללא מוגבלות גם יחד. ניתוח זה מקבל חיזוק מאומדנים המלמדים, כי שיעור היוממים (אנשים הנוסעים בכל יום בקביעות למקום העבודה או הלימודים) הנוסעים בתחבורה ציבורית בישראל נמוך משמעותית לעומת המקובל במדינות אירופה (צ'רטוף, 2009) ומהתבטאויות אחרונות של שר התחבורה לגבי מצב התחבורה הציבורית בישראל (שמיל, 2010).

לתחבורה הציבורית יש השפעות חיוביות על גידול ההשתתפות בכוח העבודה. אולם ביישובים רבים בישראל אין כלל תחבורה ציבורית פנימית, והדבר פוגע באיכות חיי התושבים וביכולתם להשתלב בשוק העבודה. משרד התחבורה אינו יוזם פיתוח מספק של תחבורה ציבורית, ובפרט לא של

אוטובוסים קטנים ומוניות שירות. בנוסף, קיים מתאם חיובי בין חוסר במערכות תחבורה ציבורית ובין הדרה חברתית משוק העבודה של משפחות מהשכבות החלשות, של קבוצות מיעוט (חרדים וערבים) ושל תושבי הפריפריה ויישובים קטנים (צ'רטוף, 2009).

אלה משפיעים אף יותר על אנשים עם מוגבלות. בעוד סעיף 19 (א) לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח – 1998 קובע כי "אדם עם מוגבלות זכאי לשירותי תחבורה ציבורית נגישים ומתאימים לשימוש, בתדירות סבירה, לרבות אפשרות גישה לתחנות ולנמלים שבמסגרתם פועלים שירותי התחבורה הציבורית", בפועל, רבות מהתחנות אינן מותאמות לציבור הנכים, ואינן מאפשרות לו להשתמש בשירותי התחבורה הציבורית (שי, 2001). גם השימוש במוניות יעודיות אינו מוכיח יעילות רבה (נגישות-ישראל, 2009). פיתוח תחבורה ציבורית בכלל וכזאת המתאימה לאנשים עם מוגבלות בפרט עתיד להוביל להגדלת שיעור העובדים בקרב אנשים עם מוגבלות.

ההשפעה הרבה הקיימת למוגבלות עצמה מעידה על גורמים נוספים המשפיעים על שיעור התעסוקה הנמוך של אנשים עם מוגבלות, שאינם נכללים בניתוח זה. גורמים אלה יכולים להיות הקשיים הנובעים מהמוגבלות עצמה, סטיגמה ואפליה, גורמים הקשורים לשוק העבודה, סוגי התמיכה הקיימים ונגישותם ועוד גורמים רבים אחרים (Hillage & Pollard, 1998; McQuiad & Lindsay, 2005). הפך ברור ומקובל לראות במוגבלות נושא חברתי במהותו, הנובע יותר מכשלים הקיימים בארגון החברה והסביבה מאשר למוגבלותו של הפרט. המודל החברתי למוגבלות גורס כי חסמים מערכתיים, הדרה ע"י החברה ועמדות שליליות הם הגורמים המכריעים המגדירים מיהו נכה בחברה (Ling & Nason, 2006). על כן, לצורך הגדלת המסוגלות התעסוקתית של אנשים עם מוגבלות, יש צורך בפעולות שתאפשרנה לאנשים עם מוגבלות להשתלב בשוק העבודה ושאין קשורות לאדם עם מוגבלות עצמו. שיתוף המעסיקים במאמצים לשילובם של אנשים עם מוגבלות בתעסוקה, תוך מתן ליווי מתמשך למעסיקים ופעולות שמטרתן הפחתת הסטיגמה המופנית כלפי אנשים עם מוגבלות, עשוי להוביל לעלייה משמעותית בשיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלות.

מוגבלות המסקנות

אין מחקר זה מתיימר לקבוע מהם הגורמים המשמעותיים ביותר המשפיעים על תעסוקתו של אדם עם מוגבלות. המחקר עוסק בהשפעתם של חלק מהגורמים האישיים המשפיעים על הסיכוי של אדם עם מוגבלות להיות מועסק. כפי שנאמר, גורמים רבים משפיעים על סיכויי התעסוקה של אדם עם מוגבלות, רבים מהם אינם קשורים באדם עצמו.

מוגבלויות שונות מלוות בקשיים וצרכים שונים. בעוד אדם עם מוגבלות בהליכה צריך עזרה להתנייד ממקום למקום, אדם עם מוגבלות נפשית צריך תמיכה בהתמודדות שלו עם קשיים רגשיים. התיחסות אל אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות כמקשה אחת לא מאפשרת להתיחס לצרכים ולמענים היחודיים לסוג המוגבלות. מחקר זה השתמש בהגדרה של מוגבלות לפי חומרתה בלבד.

המלצות למחקר עתידי

על מנת להבין ביתר דיוק את הגורמים המשפיעים על תעסוקתם של אנשים עם מוגבלות, עולה הצורך לערוך מחקר, המכיל בתוכו גורמים הקשורים לשוק העבודה וצורת השפעתם על תעסוקתם של אנשים עם מוגבלות בישראל. בנוסף, מחקר איכותני יוכל להעמיק את ההבנה של הגורמים האישיים, שלא ניתנים לכימות בסקרים, המובילים אדם עם מוגבלות להחליט שלא לצאת לשוק העבודה. במדינות רבות נערכים סקרים יעודיים לאנשים עם מוגבלות; סקר שכזה בישראל עתיד לשפוך אור על גורמים המגבילים תעסוקה ועל פתרונות להם בקרב אנשים עם מוגבלות.

- Autor, D. (2001). Wiring the labor market. *Journal of Economic Perspectives* , 15, 25-40.
- Becker, D. R., Xie, H., McHugo, G. J., Halliday, J., & Martinez, R. A. (2006). What predicts supported employment program outcomes? *Community Mental Health Journal* , 303-318.
- Bianchi, S. M. (2000). Maternal Employment and Time with Children: Dramatic Change or Surprising Continuity? *Demography* , 37 (4), 401-414.
- Birindelli, L., & Rustichelli, E. (2007). *The transformation of work. Work flexibility in Europe: a sectoral and occupational description of trends in work hours, part-time work, temporary work, and self-employment*. Leuven: Work Organisation and Restructuring in the Knowledge Society.
- Browne, I. (1997). Explaining the black-white gap in labor force participation among women heading households. *American Sociological Review* , 62, 236-252.
- Cimera, R. E. (2007). The Cumulative Cost-Effectiveness of Supported and Sheltered Employees With Mental Retardation. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities* , 1-6.
- Cohen, D., & Soto, M. (2007). Growth and human capital: good data, good results. *Journal of economic growth* , 12 (1), 51-76.
- Cornwell, K., & Inder, B. (2008). Language and Labour Markets in South Africa. *Journal of African Economies* , 490-525.
- Crow, L. (1996). *Including all of our lives: renewing the social model of disability*. Leeds: In Barnes, C. and Mercer, G. (eds) Exploring the Divide: Illness and Disability, The Disability Press.
- Culyer, A., & Joseph, N. (2000). *Handbook of Health Economics*. New York: Elsevier.
- Decker, P., & Craig, T. (1995). Long-term effects of transitional employment services. *Social Security Bulletin* , 58 (4), 71-81.
- Drake, R. (1999). *Understanding Disability Policies*. Basingstoke: Macmillan Press.
- Ferguson, S. T., Genest, C., & Hallin, M. (2000). Kendall's tau for Serial Dependence. *Canadian Journal of Statistics* , 587-604.

Freedman, R., & Fesko, S. (1996). The meaning of work in the lives of people with significant disabilities: Consumer and family perspectives. *The Journal of Rehabilitation* , 62, 49-55.

Friedberg, L. (2003). The impact of technological change on older workers: Evidence from data on computer use. *Industrial and Labor Relations Review* , 56 (3), 511-529.

Gazier, B. (2001). *Employability: the complexity of a policy notion*, in: Weinert, P. Baunkens, M. Bollerot *Employability: From Theory to Practice*. New Brunswick, NJ: Transaction Books.

Greve, B. (2009). *The labour market situation of disabled people in European countries and implementation of employment policies: a summary of evidence from country reports and research studies*. Leeds: Academic Network of European Disability experts (ANED).

Griffin, D., Rosenberg, H., Cheyney, C., & Greenberg, B. (1996). A comparison of self esteem and job satisfaction of adults with mild mental retardation in sheltered workshops and supported employment. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities* , 31, 142-150.

Harvey, L. (2001). Defining and Measuring Employability. *Quality in Higher Education* , 7 (2), 97-109.

Hillage, J., & Pollard, E. (1998). *Employability: Developing a Framework for Policy Analysis*. Brighton: institute for employment studies.

Huchinson, P. M. (1978). Transportation, Segregation, and Labor Force Participation of the Urban Poor. *Growth and Change* , 9 (1), 31-37.

Ihlanfeldt, K. R. (1993). Intra-urban Job Accessibility and Hispanic Youth Employment Rates. *Journal of Urban Economics* , 33 (2), 254-271.

ISCD. (2009). *Israel Social Science Data Center*. Retrieved 5 3, 2009, from <http://isdc.huji.ac.il/>

Jakobsen, K. (2001). Employment and reconstruction of self. A model of space for maintenance of identity by occupation. *candinavian Journal of Occupational Therapy* , 8, 40-48.

Kiecolt, J. K., & Nathan, L. E. (1985). *Secondary analysis of survey data*. London: Sage.

- Kiecolt, J. K., & Nathan, L. E. (1985). *Secondary analysis of survey data*. London: Sage.
- Ling, T., & Nason, E. (2006). *An Evaluation Framework for “Foundations for Living” Supporting Disabled People to Live Independently in the Community*. Cambridge: RAND Corporation.
- Ling, T., & Nason, E. (2006). *An Evaluation Framework for “Foundations for Living” Supporting Disabled People to Live Independently in the Community*. Cambridge: RAND Corporation.
- Lancourt, J. & Kettelhut. M. (1992). *Predicting return to work for lower back pain patients receiving worker’s compensation*. *Spine*, 17:629–640.
- Long, J. S. (1997). *Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variables*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- McQuiad, R. W., & Lindsay, C. (2005). The concept of employability. *Urban Studies* , 42, 179-219.
- Mincer, J., & Ofek, H. (1982). Interrupted work careers: Depreciation and restoration of human capital. *Journal of Human Resources* , 17 (1), 3-24.
- Mont, D. (2004). *Disability employment policy*. Washington: World Bank.
- Newson, R. (2002). Parameters behind “nonparametric” statistics: Kendall’s tau, Somers’ D and median differences. *Stata Journal* , 45-64.
- OECD. (2009). *Sickness, Disability and Work – keeping on track in the economic downturn, background paper*. oecd.
- OECD. (2006). *Sickness, Disability and Work: Breaking the Barriers – Vol.1: Norway, Poland and Switzerland*. Paris: OECD.
- OECD. (2007). *Sickness, Disability and Work: Breaking the Barriers – Vol.2: Australia, Luxembourg, Spain and*. Paris: OECD.
- OECD. (2008). *Sickness, Disability and Work: Breaking the Barriers Vol. 3: Denmark, Finland, Ireland and the Netherland*. Paris: OECD.
- Pampel, F. c. (2000). *Logistic Regression A Primer*. Iowa City: SAGE.

Petersen, T. (1985). A Comment on Presenting Results from Logit and Probit Models. *American Sociological Review* , 50 (1), 130-131.

Pienta, A. M., Burr, J. M., & Mutchler, J. E. (1993). Women's Labor Force Participation in Later Life: The Effects of Early Work and Family Experiences. *Journal of Gerontology* , 49 (5), 231-239.

Raftery, E. A. (1995). Bayesian Model Selection in Social Research. *Sociological Methodology* , 111-163.

Rao, S., & Scott, A. (1984). On chi-squared tests for multiway contingency tables with cell proportions estimated from survey data. *The Annals of Statistics* , 12 (1), 46-60.

Rendon, S. (2007). The Catalan premium: language and employment in Catalonia. *Journal of Population Economics* , 20 (3), 669-686.

Rimmerman, A., & Araten-Bergman, T. (2009). Social Participation of Employed and Unemployed Israelis With Disabilities. *ournal of Social Work in Disability & Rehabilitation*, 8 (3 & 4), 132 - 145.

Roe, R., & Ester, P. (1999). Values and work: Empirical findings and theoretical perspectives. *Applied Psychology: An International Review* , 48, 1-21.

Rusch, F. R., & Hughes, C. (1989). Overview of supported employment. *Journal of Applied Behavior Analysis* (22), 351–363.

Schur, L. (2002). The Difference a Job Makes: The Effects of Employment among People with Disabilities. *Journal of Economic Issues* , 36 (2), 339-347.

Skinner, C., & Chambers, R. (2003). *Analysis of Survey Data*. West sussex: Wiely.

Sum, A. (2010). *SOME Things DO Make a Difference for Youth*. Retrieved 20 10, 2010, from American Youth Policy Forum:
<http://www.aypf.org/publications/compendium/comp01.pdf>

Thomas, S. L., Heck, R. H., & Bauer, K. W. (2005). Weighting and Adjusting for Design Effects in Secondary Data Analyses. *New Directions for Institutional Research* (127), 51-72.

Thornton, P., & Lunt, N. (1997). *Employment Policies for Disabled People in Eighteen Countries: A Review*. York: University of York: Social Policy Research Unit.

Tversky, A., & Kahneman, D. (1986). Rational choice and the framing of decisions. *The Journal of Business* , 59 (4), 251-278.

UCLA. (2007, 11 24). *SAS Annotated Output: Canonical Correlation Analysis*. Retrieved 10 2010, 17, from Academic Technology Services, Statistical Consulting Group:
http://www.ats.ucla.edu/stat/sas/output/SAS_CCA.htm

Waddell G. Burton A. K., & Main C. J. (2003). *Screening to identify people at risk of long-term incapacity for work*. London: The Royal Society of Medicine Press.

Warr, P. (1987). *The meaning of working*. London: Academic press inc.

Weil, M. w. (1961). An analysis of the factors influencing married women's actual or planned work participation. *American Sociological Review* , 26, 91-96.

White, P. H. (2005). Success on the road to adulthood: Issues and Hurdles for Adolescents with Disabilities. *Rheumatic Disease Clinics of North America* , 23 (3), 697-707.

WHO. (2010). *Disability and Rehabilitation*. Retrieved 10 7, 2010, from World Health Organization: <http://www.who.int/disabilities/en/>

Wynne, R., & MacAnaney, D. (2004). *Employment and disability: Back to work strategies*. Dublin: European Foundation for Work and Living Conditions.

Youngblut, J., Brady, N., Brooten, D., & Thomas, D. (2000). Factors influencing single mother's employment status. *Health Care Women International* , 21, 125-136.

אקשטיין, צ' (2010). *הוועדה לבחינת מדיניות תעסוקה, דו"ח סופי*. בנק ישראל והמועצה הלאומית לכלכה, משרד ראש הממשלה, ירושלים.

גולן, מ' (2.5.2010). מרכזת אגף השיקום, משרד הרווחה. (יוסף אברהם, מראיין)

הריסון, ל' (2005). *מחקר פוליטי*. (ת' הרמן, עורך, & א' פרידלנד, מתרגמים) רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.

למ"ס (2010). *שיטות דגימה - הסקר החברתי*. אוחר ב- 10 8 2010, מתוך הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ישראל: <http://www.cbs.gov.il/>

לרון, א' (2005). *דו"ח הוועדה הציבורית לבדיקת ענייני הנכים ולקידום שילובם בקהילה*. ירושלים: ממשלת ישראל.

משרד המשפטים (21 6 2010). *נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות*. אוחר ב- 19 11 2010, מתוך <http://www.justice.gov.il/MOJHeb/NetzivutNEW/Odot/Shaar>

משרד התמ"ת. (2010). *המטה לשילוב אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה*. אוחר ב- 19 11 2010, מתוך <http://cms.moital.gov.il>

נאון, ד'. (1998). *סקר ארצי על ילדים עם נכויות בישראל, שלב 1: הסינון*. ירושלים: מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.

נאון, ד'. (2009). *מבוגרים בעלי מוגבלויות בישראל*. ירושלים: מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.

נגישות-ישראל. (30.1.2010). *יחס לנוסעים נכים במוניות*. אוחר ב- 20.10.2010, מתוך נגישות ישראל: <http://www.aisrael.org/Index.asp?ArticleID=1234&CategoryID=551>

פלדמן, ד' ובן-משה, א'. (2007). *אנשים עם מוגבלות בישראל 2007, דו"ח השוואתי: מבט רב שנתי והשוואה בין לאומית*. ירושלים: מדינת ישראל, משרד המשפטים, נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות.

פלדמן, ד', & א' בן-משה. (2009). *תעסוקה ומצב כלכלי של אנשים עם מוגבלות בישראל ובראיה בינלאומית – ישראל 2008*. ירושלים: נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, משרד המשפטים.

פרמון, ב'. (2010). *שילוב אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה: תמורות בתפיסות, פיתוח כלים ותוכניות תעסוקה. עניין של גישה, 5-20*.

צ'רטוף, י'. (2009). *התחבורה הציבורית בישראל – תמונת מצב ודרכים לעידודה*. ירושלים: הכנסת, מרכז המידע והמחקר.

רבקין, ד', נגה, ש' ואברהם, י'. (2010). *סקירת השירותים החברתיים*. ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים.

רימרמן, א'. (1994). *תעסוקה נתמכת לאנשים הלוקים בנכויות התפתחותיות ופסיכיאטריות בארצות הברית: לקחי מחקר ומדיניות*. ביטחון סוציאלי (42), 118-128.

רימרמן, א', אברמי א' ואטרמן-ברגמן א'. (2007). *מדיניות חקיקה כלפי אנשי עם נכויות: מחקיקה סוציאלית לחקיקת זכויות*. ירושלים: מרכז טאוב.

שי, י'. (2001). *מצב התחנות המרכזיות והבין עירוניות*. ירושלים: הכנסת, מרכז מחקר ומידע.

שמיל, ד'. (14.10.2010). *ישראל כץ: "מצב התחבורה בת"א - מחדל הדומה למלחמת לבנון השנייה"*. אוחר ב- 20.10.2010, מתוך The Marker: http://www.themarker.com/tmc/article.jhtml?ElementId=ds20101014_66932

תב"ת. (2010). *אנשים עם מוגבלות*. אוחר ב- 23.11.2010, מתוך תב"ת הדרך לעבודה: <http://tevet4u.org.il/content.php?id=14>